

O`ZBEKISTAN RESPUBLIKASI
XALI`Q BILIMLENDIRIW MINISTRILIGI
A`JINIYAZ ATINDAG`I` NO`KIS MA`MLEKETLIK
PEDAGOGIKALI`Q INSTITUTI`

”MAKda qorg`awg`a ruxsat yetilsin”

”Pedagogika” fakulteti dekani`

_____ docent **Z.Klicheva**

Pedagogika fakulteti «Muzi`kali`q ta`lim» kafedrasi`

5111100- Muzi`ka ta`limi bakalavr bag`dari` IV – basqi`sh

pitkeri`wshisi Chorshamova Shoira Fayzulla qi`zi`ni`n`

“Muzi`ka wo`qi`ti`wshi`si`ni`n` pedagogikali`q

processi`ndag`i` tiykarg`i` waziypasi` ” temasindag`i`

BAKALAVR PITKERIW
JUMI`SI`

Pitkeri`wshi:

Chorshamova Shoira

Ilimiy basshi:

Muzi`kali`q ta`lim kafedrasi`

wo`qi`ti`wshi`si` p.i.k. S.Romanova

«Qorg`awg`a usi`nis yetilsin»

«Muzi`kali`q ta`lim»

Kafedrasi baslig`i, docent

S. Tajetdinova

«_____» _____ 2015

Nokis -2015

Joba:

Kirisiw

I-Bap. Muzi'ka wo'qi'ti'wshi'si'ni'n' pedagogikali'q processi'

1.1. Muzi'kali'q ta`lim processi ha`m de tarbiya

1.2. Milliy muzi'kali'q da`stu`rler mazmuni'ndag`i' pedagogikali'q ideyalar wo`zgesheligi.

1.3. Mekteplerde muzi'ka ta`liminin` milliy tiykarlari'

I-Bap. Muzi'ka sabag`i'nda pedagogikani'n' tiykarg`i' metodlari ha'm qag'iydalari'

2.1. Muzi'ka sabag`i'n woqi'ti'wda milliy usi'llardan paydalani'w jollari'.

2.2. Muzi'ka ta`rbiyasi'nda metodikali'q usi'llari'n jetilistiriw

2.3. Bilim beriwde woqi'ti'wshi'ni'n` innovacion texnologiyali'q talaplari'

Juwmaqlaw

MAZMUNI'

Kirisiw.....	4
I-Bap. Muzi'ka wo'qi'ti'wshi'si'ni'n' pedagogikali'q processi'	
1.1. Muzi'kali'q ta`lim processi ha`m de tarbiya.....	9
1.2. Milliy muzi'kali'q da`stu`rler mazmuni'ndag`i' pedagogikali'q ideyalar o`zgesheligi.....	15
1.3. Mekteplerde muzi'ka ta`liminin` milliy tiykarlari'.....	25
I-Bap. Muzi'ka sabag`i'nda pedagogikani'n' tiykarg`i' metodlari ha'm qag'iydalari'.....	32
2.1. Muzi'ka sabag`i'n woqi'ti'wda milliy usi'llardan paydalani'w jollari'.	
2.2. Muzi'ka ta`rbiyasi'nda metodikali'q usi'llari'n jetilistiriw.....	37
2.3. Bilim beriwde woqi'ti'wshi'ni'n` innovatsion texnwologiyali'q talaplari'.....	43
Juwmaqlaw.....	45
Paydalang`an a`debiyatlar.....	49
Qosi'mshalar.....	50

Kirisiw

Aktualli'g'i'.

«Insanni'n` keleshegi woni'n` jasli'g'i'nda qanday ta`lim ha`m ta`rbiya ali'wi'na baylani'sli'. Ma`mleket keleshegi bolsa wonda jasaytu`g'i'n shaxslardi'n` pu`tkil keleshegi menen belgilenedi. Sonday yeken, yeldin` keleshegi bu`gin ha`r bir balani'n` teren` ta`lim-ta`rbiya ali'wi'n ko`rsyetedi. Buni'n` ushi'n bolsa ma`mlekyetimizde jaslarg`a jyetkilikli mu`mkinshilikler jarati'p berilmekte. 2004-2009 ji'llarda mektep ta`limin rawajlandi'ri'w ma`mleketlik da`stu`r aylani'si'nda Respublika woypati'nda qanshama u`lken jarati'wlardi' a`melge asi'ri'li'wi'nan ba`rshemizdin` xabari'mi'z bar» degen pezidentimiz I.A.Karimovti'n` so`zleri xaqi'yqattan da keleshekti quri'w ushi'n jaslardi' ta`lim-ta`rbiyada teren` ta`lim-ta`rbiya beriwde talap yetedi. Bul bolsa ha`r qanday ta`limdin` ta`rbiyali'q tiykarlari'na su`yenedi.

O`zbekistan Respublikasi' Prezidentinin` «Ta`lim-ta`rbiya ha`m kadrlar tayarlaw milliy dizimin tu`pten wo`zgartiriw ba`rkamal awlatti' ta`rbiyalaw tuwrasi'ndag'i'» pa`rmani' ha`m de «Ta`lim tuwrali'» ni'zamdi'n` wori'nlani'wi'ni'n` u`shinshi basqi'shi'shi' uzliksiz ta`lim dizimin zamanagoy talaplarg`a juwap beretu`g'i'n woqi'w metodikali'q a`debiyatlar toplami' menen ta`mindleniwi, pedagogikali'q talap tiykari'nda ni'zamlarg`a a`mel yetilyetu`g'i'n woqi'w bari'si'n sho`lkemlestiriw ha`m de qa`liplestirip bari'w, ta`lim protsessi'nda zamanagoy pedagogikali'q texnologiyalardi' ken` propogandalaw, bu`l kerekli ma`selege jetik ilimpazlardi', joqari' ta`jiriybeli qa`niygelerdi shaqi'ri'w si'yaqli' ma`seleler aktual ma`sele yetip belgilenedi. Sonday-aq, bilim beriw protsessinde si'pati' ha`m na`tiyjeligin ta`minlewde jas awlatti'n` milliy ideyalari'n an`lawi' barkamal shaxs si'pati'nda qa`liplesiwi ko`p ta`repten sabaqli'qlar, woqi'w qollanbalar sapasi'na ha`m de pedagogikani'n` ilimiy tiykarlari'na tiykarlang`anli'g'i'na baylani'sli'.

Woqi'wshi'lardi'n` ruwxı'y bilimlı ha`m ta`rbiya ta`repten kami'l, wo`z jeke pikirine iye, wo`z ko`z qaraslari'na iye bolg`an barkamal insanlar yetip tarbiyalawda ta`lim-tarbiya protsessi' xali'qi'mi'zdi'n` bay milliy, ma`deniy-tariyxi'y da`stu`rleri ha`m de pedagogika, psixwologiyani'n` song`i' na`tiyjelerine tiykarlang`an ta`lim ta`rbiya qag`i'ydalari'na a`mel yetip sabaqti' sho`lkemlestiriw, soni'n` na`tiyjeli ko`rsyetkishlerine itibar menen sabaq wo'tiw sabaqti' na`tiyjeli a`melge asi'ri'wda ko`plegen jyetiskenliklerdi woqi'ti'wshi' qa`niygege tiykarg`i' ja`rdem berip keledi. Pedagog woqi'ti'wshi' buni'n` ushi'n pedagogikani'n` tiykarg`i' qag`i'ydalari'n bekkem biliwi, ulli' didaktikani'n` printsiplerine a`mel yetiwi tiykarg`i' pedagogikali'q qa`g`i'ydalardi' suwday iship qoyi'wi', wo`z ka`sibin toli'q ha`m de bekkem, teren` biliwi, woqshwshi'lardi'n` psixwologiyali'q wo`zgesheliklerin u`yreniwi talap yetiledi. A`ne so'lardi'n` ha`mmesi qa`liplesken woqi'ti'wshi' xaqi'yqi'y woqi'ti'wshi' yesaplanadi'.

Woqi'w protsessi tiykarg`i' tusinikler qwollani'li'p wo'lar woqi'ti'w, sabaq beriw, woqi'w, mag`lumat, woqi'ti'w ni'zamli'qlari', woqi'ti'w printsipleri, woqi'ti'w protsessi tu`sinikleri jatadi'¹(10).

Sunday-aq, woqi'ti'w belgileri qag`i'ydalari'i'na tiykarlanadi'. Woqi'ti'w bari'si' menen ken` ma`nistegi sotsialli'q prtsessler arasi'ndag`i' si'rtqi', woqi'w bari'si'ni'n` ayri'm bo`limleri (maqsyet, mazmun, tu`r, qural, metod t.b.) arasi'ndag`i' ishki qatnasi'qlardi' ju`zege shi'g`aratu`g`i'n uli'wma, basli', za`ru`riy ha`m turaqli' ta`kirarlenyetu`g`i'n baylani'slarg`a woqi'ti'w ni'zamli'qlari' dep ataladi'. Demek, usi' joqari'da ayti'lg`an bo`limlerdin` juzege shi'g`i'wi'nda, sabaqti'n` na`tiyjeliligın asi'ri'wda woqi'ti'wshi' usi' qag`i'ydalarg`a a`mel yetip tuwri' paydalani'wi' kerek ha`m za`ru`r.

Woqi'ti'wshi'ni'n` sabaqqa texnikali'q ha`m myetodikali'q ta`repten

¹ Qosnazarov.Q, Pazi'lov.A, Tilegenov.A. Pedagogika. No`kis. «Bilim» 2009-j. 256 b. -126 b.b.

tayar tu`ri`wi`, aqi`l menen is ko`riwi, woqi`ti`wdi` jaqsi`lawi`, jan`a woqi`w texnwologiyalari` menen qurallanti`ri`w protsessi` uzaq ha`m de quramali`, ti`ni`msi`z izleniwlerdi talap yetedi. Sunday-aq, muzi`ka pa`ni woqi`ti`wshi`si`ni`n` sabaq wo`tiw protsessinde muzi`ka janri`ni`n` balalarg`a u`yryetiwi menen birge ta`rbiya beriwe jan`a qulay myetodlardi` izlep tabi`wi` ha`m bul metodlardi` jan`a ha`m qulaylasti`ri`wshi` wo`mirlik ci`kllardi` wo`zgartiriw arqali` woqi`ti`w, ta`lim beriwi protsessin jan`alaydi`, a`lbyette pedagogikali`q qag`i`ydalarg`a a`mel yetken jag`dayda a`melge asi`ri`ladi`. Swol qag`i`ydalardi` wo`zinde sin`dirgen woqi`ti`wshi` ha`r qanday pa`n mug`allimi bwoli`wi`na qaramay wo`z u`stinde islewi, ko`p myetodlardi` qwollap ko`riwi kerek. Woqi`ti`wshi` ha`r bir sabaq dawami`nda muzi`ka yamasa shi`g`armani` analiz yetedi, u`yreniwdin` a`piwayi ha`m qulay sheshimlerin woylap tabadi`, sali`sti`radi`(sali`sti`ri`w metodi`), woqi`w protsessinde motivaciya payda yetedi. Woqi`ti`wshi`ni` sabaqta obrazlardi` sali`sti`ri`p, so`z menen muzi`kani` analiz yetedi. Sunday-aq, shayi`r ha`m ko`mpozitorlar wo`miri ha`m muzi`ka teoriyasi` xaqqi`nda tusinikke bir waqi`tti`n` wo`zinde iye boladi`. Sabaq mazmuni` balag`a tez sin`dire ali`w kerek. Bunda bul shi`g`arma tuwrali` woqi`wshi` pikirlep biliwi, wo`lardi` dodalawi`, u`qsati`wlari`, sali`sti`ri`wi`, sunday-aq, qo`si`q atqarg`anda tabiyg`i`yli`g`i`n shi`g`ari`wi` da bahalani`p bari`ladi`.

Pedagogtin` si`ri` qwollani`p ati`rg`an texnwologiyasi`nda yemes, balki pedagog ta`rbiyashi` si`pati`nda, qa`biliyetinde, woqi`wshi`lar qa`libine jwol taba ali`wi`nda ko`rinedi. Sunday yeken, pedagogikali`q qag`i`ydalardi` wo`zinde sin`dirgen, ta`jiriybeli, ko`nlikpelerge iye, izleniwshi pedagog ushi`n usi` alg`an pitkeriw jumi`si` temasi` aktual ma`selelerden biri ha`m yen` tiykarg`i`si`.

Temani`n` maqseti ha`m waziypalari`. Muzi`ka sabag`i` protsessi`nda

woqi'ti'wshi'ni'n` jumi's bari'si'nda a`mel yetiwide paydalanatu`g`i'n metodlar arqali' bilim beriw jol-jobalari' ha`m ko`rsetpeler islep shi'g`i'w.

Usi' metodlar, ko`rsyetpe ha`m de usi'ni'slardi' a`melge asi'ri'w ushi'n to`mendegi waziypalardi' a`melge asi'rami'z:

- Muzi'ka sabag`i' protsessi'nda woqi'ti'wshi'ni'n` jumi's bari'si'nda a`mel yetiwide paydalani'w ushi'n kerek bwolg`an a`debiyatlardi' woqi'p u`yreniw;

- Bakalavr woqi'w protsessii dawami'ndag`i' woqi'w qwollanba, sabaqli'qlardan paydalani'w, ja`mlengen bilim ko`nlikpelerin juwmaqlasti'ri'w;

- Muzi'ka sabag`i'n woqi'ti'w qag`i'ydalari', pedagogikali'q jantasi'wlar mashqalasi'na say ilimiy, tariyxi'y, pedagogikali'q, iskusstvoli'q a`debiyatlari', wo`qi'w xujjetleri, woqi'w materiallari' mazmuni'n u`yreniw ha`m analiz yetiw;

- Pedagogikali'q baqlaw, ta`jiriybe ha`m ko`nlikpeler arqali' toplag`an bilimlerin bir neshe metodlar ja`rdeminde ko`rsyetiw.

Temani'n` ob`ekti ha`m predmeti. Wo`rta bilim beriwshi mekteplerde muzi'ka sabaqlari' bari'si'nda muzi'ka ta`limin pedagogikali'q qag`i'ydalarg`a tiykarlani'p sabaq wo`tiw.

Prezident I'.A.Karimov shi'g`armalari', ma`mlekyetlik ta`lim standarti', mektep sabaqli'qlari', muzi'ka ta`lim protsessinde paydalanatu`g`i'n lekciya, a`meliy sabaqlar, kitaplar, woqi'w a`debiyatlari' ilimiy maqalalar, innovaciyali'q texnwologiya metodlari' ha`m t.b.

Jumi'sti'n` metodikali'q a`hmiyeti.

Sabaq processi'nda woqi'ti'wshi'ni'n` tiykarlani'w ko`nlikpesin qayta ko`rip shi'g`i'wi', ja`nede joqari' si'patli' metodikali'q bag`darlarga umti'li'wi', keleshektegi ideyalar, izertlewler, ta`jiriybelerge su`yeniwi, pedagogikali'q qa`g`i'ydalarg`a tiykar jasaw, didaktikali'q qag`i'ydalar, jan`a pedagogikali'q texnwologiyalardan paydalani'wi', jol-joba

ko`rsetiliwi ha`m de milliy qa`diriyatlardi`n` ustemliginde.

Temani`n` ideologiyali`q a`hmiyeti.

Woqi`wshi`lari`nda muzi`ka sabag`i` processi`nda qollap ati`rg`an pedagogikali`q qag`i`ydalardi`n` ruwhiy a`hmiyetin wo`zlerinde pedagog ha`m muzi`ka pa`nine miyiri woyanadi`, pedagogti`n` jumi`s processi`na qi`zi`g`i`wshi`li`q menen jantasadi`, ta`rbiya tabadi`, milliy qosi`qlar ja`rdeminde wo`z Ana Watani`na miyir muxabbati`, xurmet itibari` ken`eyedi. I`dewologiyali`q sezimlari qa`liplesip baradi`.

Jumi`sti`n` jan`ali`g`i`.

Uli`wma bilim beretu`g`I`n mekteplerde muzi`ka sabag`i` processi`nda woqi`ti`wshi`ni`n` pedagogikali`q waziypasi`ham woqi`ti`w usi`llari`n da`lillengen ha`m tajiriybeden wotken usillardan kundeliktegi woqiwi`na say usi`llari`n ashi`p beriw, worta bilim beriwshi mekteplerde muzi`ka sabaqlari` bari`si`nda muzi`ka ta`limin pedagogikali`q qag`i`ydalarg`a tiykarlani`p sabaq wo`tiw haqqi`nda birinshi ret bakalavr pitkeriw jumi`si`nda qollani`lg`anli`g`i`nda.

Jumi`stin` duzilisi. Kirisiw, yeki bap, juwmaqlaw ha`m paydalani`lg`an a`debiyatlardan turadi`.

I-Bap. Muzi'ka wo'qi'ti'wshi'si'ni'n' pedagogikali'q processi'

1.1. Muzi'kali'q ta'lim processi ha'm de tarbiya

Ta'lim-ta'rbiya balani'n` a'ti'rap menen wo`zara qatnasi' turi bwoli'p wol a`lemdin` tu`rli ob`ektlari'na tiykarlani'p, sub`ektiv xarakterge iyedir. Pedagogikali'q isde sub`ekttin`- sub`ektge ta`siri ta`siri woqi'wshi'ni'n` a`tiraptag`i'larg`a mu`nasebatlerin qaliplestiriwde a`hmiyetli. Qatnasti'n` yerkinligi woqi'ti'wshi'dan shaxsg`a ustali'q menen ta`sir yetiwdi talap yetedi. Bala mustaqi'l tan`law huquqi'na iye boli'p, bul wo`z turmi'slari'na sub`ektivlikti ta`minleydi. So'lardi' yeste saqlaw kerek, balada wol yamasa bul qatnasti'n` qa`lipleskenligi woni'n` keleshekte insanlar, predmyetler, a`lem menen wo`zara ta`sirinde a`hmiyetli.

Son`g`i waqitlari ja`miyetimizde ha`r bir insan woni'n` baslang`ish bilim da`rejeleri qanday boli'wi'na qaramay qalegen kasipten bilim aliwg`a xaqli' dep tapi'li'p ha'm de woni'n` keleshekte ma`mlekyet ta'lim sistemasi'nda a`det bolip qaldi'. Wo`qiw karxanalari'na tek bir neshe pa`nnen test tapsi'rmalari'n` tapsi'rg`an jag`dayda jaslardi' dunyag`a ko`z qaraslari', ilimge qizig`iwlari' ha'm bilimlerin sheklengen ha'm de bir ta`repleme boli'wi'na sebep bolmaqta. Sebebi, mektep, litsey ha'm de kollejlarda pa`nler shetke surilip, wo'larda tek test tapsi'ri'latu`g`i'n` boyi'nsha teren` ta'lim beriliwi, test juwaplari'n` wo'lardi'n` mazmuni'na jetmesten yeste saqlawg`a ha`reket yetiliwi pipkeriwshiler biliminin` sayi'z ha'm bir ta`repleme boli'wi'na ali'p kelmekte. Bul ma`mleket keleshegi menen baylani'sli' strategikali'q ma`sele bwolg`ani' ushi'n de woni' ayti'p wo`tpesten ilajimiz joq. Bulardan ti'sqari' ta'lim beriw protsessi'nde tiykarg`i' diqqat itibar ta'limde sonday-aq muzika ta'liminde de sabaq beriw, qanday ta'lim standarti'na juwap beriw ha'm qanday materiallardan paydalani'wg`a qarati'lg`an. Bunda ta'lim beriwdin` tiykarg`i' bazasi' ha'm

ali'p bari'wshi' ku'shi bwolg'an bir narse yesten shi'g'i'p qaldi'-bul yen' tiykarg'i' baza bolsa bul-woqi'ti'wshi'ni'n` wo`zi.

Ha`zirgi waqi'tta mektep sabaq protsessinde bwolsi'n, kwollejlerde bwolsi'n jaslar ta`rbiyasi'nda ayri'qsha kewil bo`liw, wo'larg`a tuwri' jwol menen bari'w, a`dep ikramli'li'q, estyetikali'q ta`lim-ta`rbiya beriw tiykarg'i' waziypalardi'n` birinen bwoli'p ati'r. Adamni'n` minezi pu`tkil wo`miri dawami'nda, xi'zmyetinde, ta`lim-ta`rbiya protsessinde uli'wma jag`daylarg`a baylani'sli' qa`liplesedi. Woni'n` tag`diri ko`binese minez xuli'qi'na, alg`an bilimine, ta`lim-ta`rbiyasi'na baylani'sli'. A`lbyette, bunda pedagogikali'q ta`lim-ta`rbiyani'n` tu`tqan worni' ayri'qsha yesaplanadi'.

Pedagogikali'q tarbiyani'n` tiykari' - miynet, miynet su`ygishilik, bilim, ma`deniyat bwoli'p, wol adamni'n` ja`miyettegi wo`z worni'n belgilewge aytarli'qtay wo`zinin` ta`sirin tiygizbey qoymaydi'. Estyetikali'q ta`rbiya barli'q tarawlar menen ta`lim-ta`rbiyada wo`mirinshe qa`liplesip woti'radi'. Jaqsi' qa`liplesken qatnasi'qlar ja`miyetke u`lken payda keltirip, ja`miyettin` rawajlani'wdag`i' maqsetimiz si`rtqi' ko`rinistin` suli'wli'g`i' menen ruwxı'y jyetiskenliktin` ta`biy baylani'si'wi' boli'p tabi'ladi'. Estetikali'q ta`rbiya tiykari'nan balalardi' jas wo`spirimlikten baslap qolg`a ali'nsa, maqsetke muapi'q boladi'. Ta`lim-ta`rbiyani'n` keshi bolmag`ani'nday ta`lim alaman degen insan a`lbyette bilim ha`m ta`lim-ta`rbiyani' wo`zine sin`dirip ala aladi'. Basqasha aytqanda barli'q ta`rbiya tu`rlerinen ushlasatu`g`i'n jeri yen` da`step balali'qtan baslanar yeken. Biraq, ta`lim-ta`rbiyani'n` barli'q tu`ri birdey, bir mezigilde, bir ko`lemde ju`rgizilmeydi. Soni'n` ushi'nda estyetikali'q ta`rbiyani'n` da wo`zine ta`n wo`zgesheligi bar. Adamzat - da`slep wo`zinin` adamgershiligi menen, parasatli' insanli'g`i' menen ko`rnekli. Demek, ta`rbiyali', ha`r ta`repleme jyetilisken xaqi'yqi'y adamzat dep yesaplaytu`g`i'n, wo`z watani'ni'n` maqsetin jeke basi'ni'n`

maqsyetinen joqari' dep yesaplaytu`g`i'n adamdi' ayti'w kerek. Ma`selen, ustaz wo`zi ta`rbiyalap jolg`a salg`an sha`kirtleri menen baxi'tli'. Sol u'shi'nda jaslardi'n` estyetikali'q ta`rbiya uqi'pli'li'g`i'n artti'ri'p, wo'lardi' keleshek awladqa u`lgi bo'larli'qtay yetip ta`rbiyalaw za`ru`r. Bul ushi'n bizge usi'nday ilim si'rlari'n, ta`rbiya tu`rlerin wo`zlerinen miyras yetken ulli' woyshi'llari'mi'z A`l-Farabiy, A`l-Xorezmiy, Imam-Al` Buxariy, Alisher Nawayi', Berdaq, A`jiniyaz, Ku`nxojalardi'n` estyetikali'q ha`m ta`lim-ta`rbiyali'q woy-pikirlerin ha`r qashan u`yrenip, wannan wo`zimizge sabaq ali'wi'mi'z ha`m wo'lardi' keleshekta maqsetli wori'nlarg`a paydalani'wi'mi'z kerek.

Muzi'ka sabag`i' basqa pa`nlerden wo`zinin` estyetikasi', tilsiz ayti'li'wi'n jen`il wori'nlani'wi', wo`zinin` spetsifik wo`zgesheligi, quwani'shi', sezimlari menen aji'rali'p tu`radi'. Woqi'ti'wshi' bul wo`zgeshelikten paydalani'p jan`a pedagogikali'q texnwologiya, ta`rbiya usi'llari'n islep shi'g`i'wi', klassti' muzi'ka komponentlari menen qurallandi'ri'w, bezew, ko`rsyetpe qurallar menen ta`minleniwi kerek. Bul wo`zgeshelik mazmuni'nda muzi'ka teoriyasi', ritmikasi, i'rg`aqi' ha`m buni'n` si'n`g`i'rli'si' sazi'n yesitiliwi ha`m elementlari bar.

Muzi'ka ba`rshe pa`nler menen baylani'sli' boli'p, ba`rshe pa`nlerge psixwologiyali'q, fiziwologiyali'q ta`sir ko`rsyetedi. Sonday-aq, zamanagoy dawirde ma`mlekyetimiz ta`lim diziminde aktual waziypa boli'p, bilim beriw burshi' bolg`an milliy qa`diriyatlari'mi'zdi' bul jumi'sta qollap, klassikali'q muzi'ka namalari'mi'zdi' woqi'wshi'larg`a sin`dirip, soni'n` menen birge wo`zimiz milliy qosi'qlardi' u`yrenip, milliy maqtani'shi'mi'zdi' qa`liplestirip ha`m qa`liplesken woylaw, pikirlew bayli'g`i'nan woqi'wshi'lardi' xabardar yetiw, muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` waziypasi' yesaplanadi'. Bul qaziypani' a`melge asi'ri'w ushi'n biz ja`ne milliy da`stu`rimizdi u`yreniwde xa`r qi'yli' ta`jiriybe bazalari'mi'zg`a qaraymi'z. Buni'n` ushi'n woqi'ti'wshi', metodist ilimiy izertlew isleri

juwmaqlari' ha`m usi'ni'slari'na su`yenip, jan`a usi'llar islep shi'g`i'p wo`z pedagogikali'q texnologiyalari'n jarati'wi' ha`m qollawi' za`ru`r.

Woqi'ti'wshi' wo`z waziypasi'na sebepli jantasi'w ha`r qanday ta`limdi balalarg`a sin`diriwde, ta`rbiya ali'wg`a kerekli a`hmiyetke iye. Sonday-aq, muzi'ka ta`limin alg`an, muzi'kadan mag`na mazmun alg`an ha`r qanday insan jamanli'q tekshesinen wo`tpeydi. Sol tiykarda jaslar keleshegi jari'q boli'wi' ushi'n aqi'l jag`i'nan jyetik, kamil insanlar bwoli'p jyetilisiwi za`ru`r. Bunda bwolsa muzi'ka ta`liminin` paydasi' bulardan shette yemes.

Muzi'ka sabag`i' balalardi' a`deplilik jag`i'nan rawajlani'wi'nda u`lken na`tiyjeli ta`sir ko`rsyetedi. Sabaq wo`tiw muzi'ka ta`rbiyasi' diziminde jyetekshi baza yesaplanadi'. Sabaq wo`tiw ushi'n woqi'wshi wo`zinin` muzi'kali'q ha`m teoriyali'q bilimlerin qa`liplestiriw kerek. Muzi'ka insandi' qa`liplestiriwde kerekli wori'n iyeleydi, woni'n` sezimi ha`m fiziologiyasi'na aktiv ta`sir ko`rsyetedi.

Worta ta`lim mekteplerinin` tiykarg`i' uazi'ypalari'nan biri, woqi'wshi'lardi' pikirlew ha`m woylawg`a u`yryetiw. Bul uazi'ypalardi' a`melge asi'ri'wda muzi' sabag`i' jyetekshi a`hmiyetke iye. Bunda woqi'ti'wshi' belgili bir muzi'ka shi'g`armasi' menen woqi'wshi'larg`a tani'sti'ri'p woni' wo`zi go`zzal yetip, woqi'wshi'lar di'qqati'n shi'g`armag`a qaratadi'. Wo'lardi'n` so`zlerdi tuwri' ayti'w ma`deniyati'n wo`stiriw, pikirlew qa`biliyetin, du`n`yag`a ko`z – qarasi'n ken`eytiredi, emocional sezimlnerinede jaqsi' ta`sir yetedi. Muzi'ka sabaqlari'ni'n` mazmuni'na tek g`ana wo`zlestiriw yemes, balki balalar sanasin uazi'ypalarg`a mu`na`siybyetin rawajlandi'ri'w. Estyetikali'q ma`deniyati'n payda yetiw ha`m basqa ishki sezimlerin qa`liplestiriw ko`zde tuti'ladi'. Woqi'wshi'ni'n` sabaqqa do`ryetiwshi si'pati'nda qatnasi'wi' u`lken a`hmiyetke iye ha`m de birneshe uazi'ypalardi' wo`z aldina maqset yetip qoyadi'.

Muzi'ka ta'rbiyasi'nda jan'a metod ha'mde qurallar izlew – turmi's penen isskustvo wortasi'ndag'i' baylani'sti' muzi'ka ma'deniyati'n mazmuni' ha'm ma'nisin ko'rsyetip tu'sindiriw, maqsetti a'melge asi'ri'wda mug'alim jaqsi' tayarli'q yetiwi, wo'z u'stinde ti'nbay islewi, yag'ni'y bilim ma'deniyati'n, ilimiy a'debiyatlar, da'stu'rler, ko'rkem a'debiyatlar, teatrlarg'a bari'p ruwx'i'y ha'm bilim jag'i'nan sapasi'n wo'stiriw jollari'n qa'liplestirip bari'wi' kerek. Muzi'ka wo'tiletug'i'n klassti' ta'b penen jaqsi' bezew u'lken a'hmiyetke iye. Ko'rgizbe qurallar, texnika a'sbaplari', sa'z a'sbaplardan paydalani'p, sabaq planlari'n, scenariylari'n du'zip jan'a texnologiyani' qollawi' tiyis. Ha'm de muzi'ka sabaqlari'ni'n ba'rshe tarmag'i'n maqsyetin ha'm mazmuni'n sabaqti' temalari'n ashi'p beriwi, turmi's penen baylani'sti'ri'p sabaqti'n ha'mme bo'leklerin bir – biri menen baylani'sli' wo'tiwdi talap yetedi.

Muzi'ka sabag'i' basqa sabaqlardan wo'zinin ko'rkemliliği, qi'zi'qarli'li'g'i' ha'm balalarg'a ko'birek do'retiwshi quwani'shli', emotsional sezimler ha'm obrazli' keshinmelerdi woyati'w menen aji'rali'p turadi'. Soni'n ushi'n muzi'ka sabag'i' yen da'stlep, ta'rbiya sabag'i' muzi'ka sabaqlari' to'mendegi spesifik wo'zgeshelikleri menen basqa sabaqlardan pari'q yetedi.

1. Wol muzi'ka teoriyasi' ha'm atqari'wshi'li'g'i'na qarap ha'r qi'yli' bo'limler vokal xor sho'lkemleri muzi'ka sawati', muzi'ka ti'n'law, balalar sa'z a'spabi'nda shertiw, ritmikali'q ha'reketler islew elementlari'nan turadi'.

2. Muzi'ka basqa isskustvo tu'rlerinen tu'sindiriyetug'i'n, yag'ni'y tu'sindiriwshi tili menen aji'rali'p turadi'. Yeger ko'rkem a'debiyat so'z benen tu'sindirise, suwryetlew wo'neri ren'ler menen, muzi'ka bwolsa wo'z dawislari'nda menen ko'terilgen nama i'rg'aqlari' ja'reminde gewdelenedi. Joqari'dag'i' isskustvo tu'rlerin ko'riw ha'm yesitiw

arqali' tu`sinsek, muzi`kani' tek di`qqat penen ti`n`lap g`ana tu`sinemiz.

3. Muzi`ka woni`n` waqi`t wo`lshemi menen baylani`sqa isskustvo tu`ri. Soni`n` ushi`n atqari`latug`i`n muzi`ka tempine sazlanip, woni`n` ha`r bir elementin di`qqat penen ti`n`lamasan`, shi`g`armani` jaqsi' tu`sine almaymi`z. Klassikali`q shi`g`armani` qaytalap ti`n`lag`anda woni`n` jan`adan jan`a ko`rkemligin sezemiz.

4. Muzi`ka balalarg`a aktiv emotsional ta`sir ko`rsyetip, adamda tu`rli sezimlar woyatadi`. Jaqsi' mazmunli' muzi`ka sabag`i`nan balalar ko`rkem, ruwhi`y dem aladi`. Sonday-aq, muzi`ka sabag`i' wo`zinin` aktiv psixwologiyali`q ta`siri menen basqa pa`nlerden aji`ralip turadi`.

Soni`n`day, muzi`ka sabag`i' basqa pa`nler menen ha`m baylani`slis. Suwryetlew wo`neri, a`debiyat, ana tili, matematika, tariyx, pedagogika, psixwologiya, vokal, ritmika ha`m tag`i' basqa. Bular muzi`ka ma`deniyati' sabag`i`n wo`mir, turmi`s penen baylani`sti`ri`wg`a mazmunli`, qi`zi`qli`, si`patli' yetip sabaq wo`tiwge ja`rdem beredi, a`sirese, ha`zirgi zamanago`y pedagogikali`q texnologiyalardi' qwollag`anda, muzi`ka sabag`i' wo`zinin` aralas sabaq tipi bwolg`anli`g`i`nnanda basqa pa`nlerden aji`ralip turadi`.

1.2. Milliy muzi'kali'q da'stu'rler mazmuni'ndag'i' pedagogikali'q ideyalar wo'zgesheligi.

Qaraqalpaq xalqi'ni'n` turmi's jag`dayi', arzi'w-armani', ruwxı'y jyetiskenligi, tari'yxı', u`rip-a`detlerinin` kelip shi'g'i'wi', woni'n` ustazdan sha`kirtke wo`tip kelip ati'rg`an qosi'qlari', terme-twolg`awlari', ji'rlari', xawjar, xayiw, miynyet mawsim qosi'qlari', marsiya da`stan, ma`writ qosi'qlari' siyaqli' muzi'ka da'stu'rlerinde de ko`rinip turadi'. Wo'lar arqali' qaraqalpaq xalqi'ni'n` yetnografikasi', u`rip-a`deti tariyxi', ruwxı'y ta`rbiya metodi', formalari' tuwrali' ko`plegen tariyxi'y-pedagogik mag`li'wmatlardi' bilip ali'wg`a boladi'.

Qaraqalpaq xali'q muzi'kali'q da'stu'rleri, bolajaq woqi'ti'wshi'lardi' ruwxı'y ta`rbiyalaw maqsetin ko`zlep keltirgen tariyxi'y pedagogikali'q dodalag`an pikirimiz to`mendegi juwmaqlarg`a keliw mu`mkinshilik beredi. Birinshiden, qaraqalpaq xali'q muzi'kali'q da'stu'rleri tariyxi' tu`riktilles qa`bile uri'wlar, yeller ruwxı'y ta`rbiyali'q dizimlerinin` izbe-iz a`ste birigiwi, rawajlandi'ri'w tariyxi' desekte boladi'. Yekinshiden, ruwxı'y ta`rbiya da'stu'rlerin tiklew wo`z na`wbyetinde, ayri'm pedagogikali'q ekonomikasi'n da talap yetedi. Soni'n`day «Xali'q pedagogikasi'», «Etno pedagogika», «Psixwologiya» ilimiy-pedagogikalqi'q ta`lim mazmuni' milliy muzi'kali'q da'stu'rler a`hmiyeti tuwrali' mag`li'wmatlar menen bayi'ti'li'wi' ha`mde bolajaq muzi'ka woqi'ti'wshi'lar tayarlawda u`yreniliwi maqsetke i'layi'q.

Abu Nasr Farabiy (870-950j.j), Abu Ali Ibn Sino (980-1037j.j), Abduraxman Jomiy (1414-1492j.j) ha`mde Alisher Nawayi' (1441-1501j.j) siyaqli' shi'g'i's ulamaları' shi'g`armaları'nda muzi'ka ilimi, woni'n` teoriyali'q-a`meliy tiykarları', atqari'w usi'lları', miliy saz asbapları', wo'lardan paydalani'w siyaqli' ma`seleler teren` dodalandi'.

Qaraqalpaq fol`klori', yetnografikasi', u`rip-a`detleri tuwrali'

akademik S.Kamalov, filologiya ilimpazlari' Q.Ayi'mbyetov, K.Mambetov, tariyxshi'lar Q.Sari'baev, M.Tilewmuratov, E.Xojaxmedov, A.Toreev, A.Qoshshanov, A.Utemisov, O.Yusupov, P.P.I'vanov ha'm professor U.Alewovlardi'n` ilimiy-islerin xali'q awi'zeki tvorchestvosi' menen muzi'ka isskustvosi'n rawajlandi'ri'wg`a u`lken u`lesin qosqan atqari'wshi'lardi'n` xi'zmetleri xali'qi'mi'z ruwx'i'yati'ni'n` ko`p a`sirlik tariyx'i'n` ashi'p beredi. Wo'larda qaraqalpaq xalqi'ni'n` qa`dimnen kiyati'rg`an jawi'z ideyalarg`a qarsi' gu`resi, wo'lardi'n` joqari' estyetikali'q wo`zgeshelikleri, miynyet turmi'si', u`rip-a`deti, ma`deniyati' muzi'kali'qi'q obrazlari' arqali' suwretlenedi.

Qaraqalpaq qosi'qlari'ni'n` milliy koloriti, i'rg`aqlari', ritmikali'q, melodiya'li'q o`zgeshelikleri yetnograf, sayaxatshi' ha'm muzi'ka izertlewshilerin wo`zine qi'zi'qti'ri'p kelgen. Qazaq ilimpazi Sh.Ualiyxanov, «Qaraqalpaqlar-sahradag`i' yen` jaqsi' qosi'qshi'lar, sahra bu`lbilleri» dep joqari' bahalag`an yedi²(3).

Sunday-aq, zamanagoy dawirde ma`mleketimiz ta`lim diziminde aktual waziypa boli'p, bilim beriw burshi' bolg`an milliy qa`diriyatlari'mi'zdi' bul jumi'sta qollap, klassikali'q muzi'ka namalari'mi'zdi' Woqi'wshi'larg`a sin`dirip, soni'n` menen birge wo`zimiz milliy qosi'qlardi' u`yrenip, milliy maqtani'shi'mi'zdi' qa`liplestirip ha'm qa`liplesken woylaw, pikirlew bayli'g`i'nan woqi'wshi'lardi' xabardar yetiw, muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` waziypasi' yesaplanadi'. Bul qaziypani' a`melge asi'ri'w ushi'n biz ja`ne milliy da`stu`rimizdi u`yreniwde xa`r qi'yli' ta`jiriybe bazalari'mi'zg`a qaraymi'z. Buni'n` ushi'n woqi'ti'wshi', myetodist ilimiy izertlew isleri juwmaqlari' ha'm usi'ni'slari'na su`yenip, jan`a usi'llar islep shi'g`i'p wo`z pedagogikali'q texnologiyalari'n jarati'wi' ha'm qollawi' za`ru`r.

Woqi'ti'wshi' wo`z waziypasi'na sebepli jantasi'w ha`r qanday ta`limdi balalarg`a sin`diriwde, ta`rbiya ali'wg`a kerekli a`hmiyetke iye.

² Valixanov. Ch. Zapiski imperatorskogo russkogo geograficheskogo obshchestva po otdeleniyu yetnografii. Tom XXI'X. SAB. 1-T.: -S. 266-267.

Sunday-aq, muzi'ka ta'limin alg'an, muzi'kadan mag'na mazmun alg'an ha'r qanday insan jamanli'q tekshesinen wo'tpeydi.

Qaraqalpaq xalqi'ni'n` atqari'wshi'li'q da'stu'rlerinin`, muzi'kali'q-pedagogikali'q wo'zgesheliklerin belgili ji'rawlardi'n` a'meliy-muzi'kali'q usi'llari', muzi'kali'q atqari'wshi'li'q islerin u'yrenbey turi'p, a'melge asi'ri'p bolmaydi'.

Muzi'ka bilim beriwshi woqi'w wori'nlari'nda woqi'wshi'larg'a milliy muzi'ka da'stu'rlerin u'yretiw arqali' wo'lardi'n` ruwx'i'y-estyetikali'q sanasi'n qa'liplestiriwde,

- Muzi'kali'q tariyxi'y teoriyali'q ha'm a'meliy bilim ha'm de ta'jiriybeleri pedagogikali'q ta'lim, bilim beriw protsessinde qollaw; qaraqalpaq muzi'ka da'stu'rlerinin` milliy ruwx'i'y mazmuni', obrazlari' atqari'w ha'm mazmun usi'llari'ni'n` ko'rkem tu'siniwlerine yerisiw;

- Ruwx'i'y - ag'arti'ushi'li'q islerinde jaqsi' qatnasi'w, tu'rli sho'lkemlerge tayarlani'w ha'm wo'tkeriwde (konkurslar, bayramlar, tu'rli sa'nelerge atalg'an koncertler h.t.b.

- Milliy muzi'ka da'stu'rlerinen paydalani'w

-Woqi'wshi'lardi'n` qi'zi'g'i'wlari'ni'n` u'yreniw ha'm yerkin ori'nlaw, xali'q qosi'qlari'n u'yreniw islerin xoshametlew

- Xali'q ji'raw baqsi'lari'n woqi'wshi'lar qatnasatug'i'n isskustvo sho'lkemlerinde barli'q qatnasi'wlari', wo'lar menen talabalardi'n` planlasti'ri'lmag'an belgili qatnaslarin sa'wbetlerin sho'lkemlestiriw siyaqli' usi'llari'nan paydalani'lsa talabalardi'n` ruwx'i'y-estyetik ha'm ka'siplik tayarli'g'i'n si'pati' asadi'.

Ji'raw baqsi'lar menen ushi'rasi'wlar, soni'nday, qobi'z, duwtar namalari' tuwrali' ha'r qi'yli' sa'wbetler talabalardi'n` qaraqalpaq muzi'kali'q da'stu'rlerine say bilimlerin ken'eytirdi ha'm ruwx'i'y ta'rbiyani'n` kerekli qosi'msha bazasi'n payda yetedi.

Usi' sho'lkemler, sa'wbetler ja'rdeminde talabalardi'n` xali'q

qosi'qlari'na mu`na`sebyetindegi wo`zgerisler` qosi'q, nama ti'n`law ha`m wo'lardi'n` ko`rkem tu`siniw, wo`z ruwxı'y ko`z-qaraslari'n milliy muzi'kali'q da`stu`rler menen baylani'sti'ri'p tu`siniw dinamikasi' milliy g`a`rezsizlik ideyalari' ha`m bo`limleri menen baylani'sti'ri'p bahalaw` xali'q qosi'qlari'n ayti'w, ti'n`law protsessında wo'lardi'n` muzi'kali'q du`zilisi, atqari'wshi'li'q da`stu`rleri ha`m jwollari' tuwrali' ani'q bilimlerdin` barli'g`i'n ani'qlawg`a ha`rekyet yetip, sog`an jarasa wo`z pikirimizdi juwmaqlasti'ri'w to`mendegi usi'ni's ha`r bir myetodist muzi'ka woqi'ti'wshi'si' islerine tallaymi'z³(13).

Sonda g`ana talabalar tek g`ana ka`siplik bilim yemes al ruwxı'y jyetisken ka`mil insan yetip tayarlaymi'z.

Qaraqalpaq muzi'kali'q da`stu`rleri ha`m wo'larda alg`a su`rilgen ideyalardan jas a`wladti ruwxı'y ta`rbiyalaw protsessinen paydalani'w. Studentlerdi tayarlawda ta`limde Woqi'w bag`darlamalari'na milliy muzi'ka da`stu`rleri tuwrali' teoriyali'q - a`meliy bilimlerdi beriwege bag`i'shlang`an temalardi'n` ken` kiritiliwi ha`m milliy muzika da`stu`rlerin propogondalaw.

Qaraqalpaq muzi'kali'q da`stu`rlerinin` mazmuni'nda filosofiyali'q, psixwologiyali'q ideyalar menen birge pedagogikali'q ideyalar da wo`z mazmunin tapqan, sonli'qtan, qaraqalpaq muzi'kali'q da`stu`rleri tiykari'nda jaslar, soni'n`day, bwolajaq muzi'ka woqi'ti'wshi'lari'ni'n` ruwxı'y rawajlandi'ri'wdi'n` bay mu`mkinshilikleri bar.

Jamiyet rawajlani'wi'ni'n` keleshegi bolg`an jaslardi', balalardi' aqi'lli', minez xuli'qli', ideyali'q sana sezimlerin qa`liplestiriw wo'lardi' ta`biya xaqqi'ndag`i' baslawi'sh waziypalar yesaplanadi'. Bul bolsa yen` da`slep atana, ta`rbiyashi' ha`m woqi'ti'wshi'ni'n` moyni'ndag`i' waziypa.

Ta`rbiyashi' balalarg`a tez ha`m teren` bilim beriw ha`m de yoni' ideyali'q a`hmiyetin ashi'w ushi'n ha`mme pa`nler xi'zmet yetiwi tabiyg`i'y,

³ Romanova S. *I'limiy maqalalar. Toplamı' 2008-2012j.j*

biraq muzi'ka ta'rbiyasi' balalarg'a emocional ta'sir ko'rsetedi ha'm woqi'wshi'lar muzi'kani'tezrek qabi'l yetediler, ideyali'q mazmuni'n wo'zlerinde sin'dirediler.

Muzi'ka wo'lardi' aqi'lli'li'q rawajlani'wi'na u'lken u'namli' ta'sirin ko'rsetip insan sanasi'n qa'liplesiwinde u'lken wori'nni' iyelleydi, woni' psixologiyali'q, fiziologiyali'q sezimlerine aktiv ta'sir ko'rsyetedi.

Ata-analar jas bo'beklik dawirinen baslap (a'ste ritm menen) qosi'q, milliy nama yesittirip, woynati'p bari'w u'lken jastag'i' balalarg'a qarag'anda tez qabi'l yetip, sana sezimi tezrek rawajlanadi', idewologiyali'q sezimlari basqasha rawajlanadi'.

Baqsha balalari'nda da muzi'ka ulken a'hmiyetke iye boli'p ritmikali'q woyi'nlar, tabiyat menen baylani'sli' dawis yamasa muzi'kalar si'n'g'i'rli'si', jamg'i'rdi'n' dawisi', qon'i'raw si'n'g'i'rli'si', suw, qasi'q, stakan, baraban dawislari' wo'lar sezimlerinde qa'liplesip baradi'. Bug'an mi'sal yetip, ku'nde televizordan yamasa radiodan bo'bek bala shi'n qobi'zdi'n' dawisi'n ha'm qanday shertiliwin ko'rgen bo'pe, woni' radioda yamasa ko'shede yesitkende qoli'n awi'zi'na ali'p bari'p qobi'z yetip ko'rseter yeken, bul waqiyani' bir anadan yesitken yedim. Bul bo'bektegi milliy sezim, kunde kutip, di'qqat penen yesitken qobi'z namasi'n wonda qanday qa'lipleskeni, woni'n' sana sezimine rawajlani'w joli' menen kirip kelgeni ma'lim. Sonday yeken ta'lim ta'rbiya beriwde woqi'wshi'larg'a milliy idewologiyali'q sezimlardi milliy muzi'kami'z arqali' pedagogikali'q ni'zamli'qlar tikyari'nda metodlar da'rdeminde sin'dirip bari'wi'mi'z biz pedagoglardi'n' bas maqsetimiz.

Uli'wma bilim beriwshi mekteplerdin' tiykarg'i' waziypaldari'nan biri Woqi'wshi'lardi' pikirlew ha'm woylaw, pikir juritiw, dodalawg'a u'yryetiw. Bulardi' wori'nlati'w ushi'n muzi'ka sabag'i' ulken a'hmiyetke iye boli'p bul processti' a'melge asi'ri'wda Woqi'ti'wshi' balalardi' belgili bir muzi'kag'a, muzi'ka shi'g'armasi' menen tani'sti'radi', woni' atqaradi',

Woqi'wshi'lar di'qqati'n wo`zine tartadi'. Bul process balalardi'n` soylew ma`deniyati', pikirlewin, ideyali'q sezimlerin rawajlandi'radi', sezimlerge bir jaqlama ta`sirin ko`rsyetedi. Sabaq mazmuni'n tiykarg`i' waziypasi' woqi'wshi'lardi'n` sanasi'n waqiyalarg`a mu`na`sebetin rawajlandi'ri'w mu`na`sebetin, estetika ma`deniyati'n propoganda yetiw ha`m ishki sezimlerde qa`liplestiriw. Woqi'ti'wshi' bul sabaqqa miyir menen jantasi'p, wo`z aldi'na rejelestirilgen maqset qoyadi'. Woqi'ti'wshi' muzi'ka ta`rbiyasi'nda jan`a usi'l, ja`rdemshi qurallar izlewi, wo`mir, turmi's penen iskusstvo arasi'ndag`i' birikpeni muzi'ka ma`deniyati'ni'n` mazmuni'n tu`sindirip beriw, ani'q da`lil ha`m tariyxi'y xa`diyseler juwmag`i'nan paydalani'w maqsetke say boladi'.

Maqsetti a`melge asi'ri'wda woqi'ti'wshi' jeke, ti'nbay, tayargershilik ko`riwi, izleniwi, ma`deniyat wori'nlari'nan, radiotelevedeniya yesittiriwlerinen, muzi'ka klassik qosi'qlari'nan bilim ha`m ideyalar ali'p, wo'lardan mazmuni'n wo`zlerine qabi'l yetip, bilimi, ruwx'i'y bayli'g`i', mag`nawiyati'n asi'ri'p, qa`liplestirip bari'wi' za`ru`r.

Muzi'kali'q da`stu`rler milletke wo`zinin` tariyxda qanday xali'q bolg`anli'g`i'n, tu`rli xali'qlar menen dost jasag`anligin qaysi' dinler menen qatnasi'n ko`rsyetedi. Yel arasi'nda saqlani'p kelgenmuzi'ka da`stu`rleri ko`rkem ta`repten quramali' bwolmasada, bul shi'g`armalar turli dawirlerde bolg`anli'g`i' benen de qi'mbatli'. Xali'q awi'zeki janrlari' bwolg`an fwol`klor qosi'qlari' xali'qti'n` tariyxi'y keshinbeleri menen baylani'sli' bolg`an wo`mirdin` ko`p ji'lli'q ruwx'i'y ta`rbiyali'q miyrasi'n sawlelendiredi. Wo'lardi'n` ayri'mlari' qa`dimde massagetler ha`m saklardi'n` wotqa siyini'p, xor menen qosi'q aytqan dawirlerin yeske tu`siredi.

Worta Asiyada arablar bashi'li'q yetken dawirlerinen aldi'ng`i' shaman dininin` belgilerine bari'p taqaladi'. Shaman dininin` qaldi'qlari' bolg`an (porxan) paldaman shaqi'ri'p dem saldi'ri'w, wo`li menen qosi'q

siyaqli' so'ylesiw siyaqli' muzi'kali'q da'stu'rleri xali'q muzi'ka do'ryetiwhiliginde xa'zirge shekem saqlani'p kelmekte. Bul ma'deniy miyras qaraqalpaq xali'qi'ni'n` kelip shi'g'i'wi'nan baslap sol ku'ngeshe xali'q awi'zi'nda saqlani'p qalg'an...⁴

Soni'n`day, xaliq muzi'ka miyrasi'mi'zdi'n` tariyxiy ha`m xa'zirgi ku'n talaplarin ko`rip, u'yrenip bari'li'wi', mekteplerde muzi'ka ta`liminin` tiykarg`i' maqseti woqi'wshi'larg`a muzi'ka ma'deniyatin u`lryetiwhi, wo'lardi ruwxiy ideologiyali'q sezimlerin rawajlandi'ri'w.

Qaraqalpaq xali'qi' uzaq wo'tmish, wo'tken dawirlerde de ta`lim-tarbiya menen shug`illang`anlar.

Ata-babalarimiz yel jurttan shig`ip du'n`ya gezip, sawat aship, g`ariplikte jurip wo'lar Watan, Ana jurat sag`inishin wo`zlerinde tu'yip wo`z Ana Watanina bolg`an, milletine bolg`an miyirligi rawajlanip wo`zlerinde milliy idewologiyaliq sezimlerdi, bilimini qa`liplestirip yel ushi'n ustaz, dani'shpand wazi'ypalari'ni' wori'nlag`an.

Ta`lim-ta`rbiya tarawi'nda muzi'ka ma'deniyati'n da'stu'rlerden paydalani'w, tarbiyali'q a`hmiyeti tuwrali' ulli' woyshi'llar Alisher Nawayi, Ibn Sino, Al-Farobiylardin` miynetlerinin` bir bo`legin quraydi.

Qaraqalpaq woyshillari yel gezip milliy idewologiyani ustaz-shakirt da'stu`rin islegen ji'raw baqsi'lar Si'pi'ra ji'raw, Jiyen ji'raw, Ajiniyaz, Berdaq shayi'rlar si'yaqli' dani'shpanlari'mi'z milliy muzi'ka ma'deniyati'n bayi'ti'wda wo`z do`retiwshiligi menen xizmet yetken.

Kitap, mektep, sabaqli'q qa`liplespegen da`wirlerde a`pwayi' xali'q bul jetiskenlikke jetpegen dawirlerde de xali'q qi'ssaxanlari, shayi'rlari' sozge sheber insanlar yamasa ji'raw, baqsi'lar yel gezip shakirt tusip, turktilles xali'qlar arasi'nda ta`lim u'yrenip, wozinin` pikirlew aylani'si'n rawajlandarg`an. Ma`mleket g`arezsizligini alg`ang`a shekemgi qaraqalpaq muzi'ka da'stu`rlerin ta`lim dizimin yengiziliwi shegaralang`an yedi. Sabi'q

⁴ Muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` ma'nawiyati. No'kis -2000j 22b.

sovet diziminde turli xali'qlar, yellerdin` ta`lim dizimi da`stu`rlik programmaları birlēmshi yekenligi ha`mmege belgili. Na`tiyjede xali'qlar wo`zinin` muzi'ka ma`deniyati, tariyxiy miyraslari'n biraz uni'ti'p qoydiq. Bul xali'qti'n` jureginde bolg`an Watan tuyg`isi jasi'ri'ni'p jati'p, yeldin` g`arezsizligini 1991 jili alg`anan keyin shi'g`a basladi'.

Respublikamız g`a`rezsizligin qolg`a alg`annan keyin yeldin` puqarali'q bilimi, jyetisken, barkamal, salamat awlat yetip iz qaldi'ri'w siyaqli' yerkin ideyalar payda boldi'.

Wo`z g`a`rezsizligimizdi qolg`a alg`annan keyin qaraqalpaq xali'qlari' wo`z wo`tmish tariyxi', salt-dastu`rlerin qayta tiklew, keleshek ushi'n rawajlang`an ma`mleketler qatari'nan wori'n ali'w, barkamal keleshek ushi'n mumkinshilik jarati'w maqsetinde jaslari'mi'zg`a milliy da`stu`rler tiykari'nda, milliy idewologiya ruwxı'nda ta`rbiyalaw bu`gingi ku`nde aktual ma`selelerden biri yesaplanadi'.

Ko`p a`sirlik qaraqalpaq xali'qi' wo`z yerkin yerisken g`a`rezsizlik dawirinde jaslardi' ja`nede keleshekke ta`rbiyali, bilimli, salamat a`wlatlar, salamat rawajlang`an xali'q yetip jyetistiriw yen` aktual maselelerdin` biri boli'p kiyati'r.

Sol sebepten Kadrlar tayarlaw milliy da`stu`rin tiykarg`i maqseti jaslardi', kadrlardi', milliy ruwhi'nda ta`rbiyalaw ma`selesi ju`klengen. Bu`l ma`seleni a`melge asi'ri'wda woqi'ti'wshi'lar ha`m ta`rbiyalawshi'lardi'n` moyni'ndag`i' wa`zi'ypa yekenligin bilemi ha`m usi g`a`rezsiz yelimizdin` jigirma to`rt ji'lli'q dawirinde xizmet yetip kelmekte.

Sol pidayi' xizmet iyelerinen yen` a`hmiyetli ka`sip iyesi bul pedagoglar. A`sirese, jaslardi'n` milliy ideologiyali'q sezimlerin ta`rbiyalawda muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` xizmetleri wog`ada ahmiyetli.

Qaraqalpaq xali'qi' a`yemden-aq wo`z ta`lim-tarbiya maselesini atababalari'mi'z jaslardi' ji'ynap tu`nlerdi tan`larg`a qosqan keshelerde qosi'qlar dastanlar, riwayatlar, qi'ssalar ayti'p yeldi tariyx, madeniyat,

yetika-estiyetika, muzika, ko`rkem a`debiyat menen tani`sti`ri`p bari`lg`an.

Bunda tek ta`lim-ta`rbiya yemes, balki xali`q sol da`wir qi`yi`nshi`li`qlari`, basqi`nshi` shyetten kelgen dushpanlardan qorg`ani`p sharshag`an da`wirlerde bul dastan qosi`qlar wo`larg`a jupani`sh wazi`ypasi`nda atqarg`an. Bularg`a marsiya qosi`qlari`, si`n`si`w qosi`qlari` kiredi. Wo`lardi ko`binshe xayal-qi`zlar, analar atqarg`an. Bul qosi`qlardi`n` belgili bir notasi joq, bul qosi`qlar ha`r bir insandi`n` jurek to`rinen jaraladi` ha`m payda boladi`. Wonnan ti`sqari` xali`qti`n` yesitken qosi`qlari` ma`rdlik, bahadi`r, azamatlar tuwrali` marsiyalar, si`n`si`wlar, dastanlar, ji`rlar, xazi`l qosi`qlar, terme tolg`awlar xali`qti` shetten kelgen jawi`z niyetli jawlarg`a qarsi` gureste idewologiyali`q jaqtan milliy sezimlerde ko`terip, keterinki ruwhta kush berip, kewili ko`terilip Watan aldi`nda wo`zini azamat insan sezip jaw menen guresip yelini qorg`awda u`lken ja`rdem berip kelgen.

Xali`qti`n` bul qosi`qlar arqali` ruwxiy jag`dayi ko`terilip ja`nede alg`a qaray rawajlani`p barg`an.

Ha`mme xali`qlar qatari`nda qaraqalpaq milliy muzi`kasi` da millet tili, ruwxiylig`ina sayli`g`i`, do`ryetiwshi xali`qti`n` umitleri, sezimlerini tin`lawshig`a jetkizedi. Bulardi xa`tteki qosi`qlardi`n`so`zlerini yesitpey turip, namada shertilip ati`rg`an ritm, i`rg`aqtan ha`m wo`lardi`n` mun`li yamasa shoxli`g`i`n, major yamasa minor kaypiyati`n ani`qlap ali`wi`mi`zg`a boladi`. Yen` keregi nama qosi`qti`n` baslani`wi`nan-aq woni`n` qaysi` xali`qtiki, qaysi` millettiki yekenligin tez de payqawi`mi`z mumkin.

Ha`zirgi künde de qaraqalpaq xali`k qosi`qlari`n ma`mleketler arasi`nda yesitkenimizde shet yeldegi doslari`mi`z bunday xali`q usi`nday muzi`kalari`, saz asbaplari`, kiyimi menen da`stu`rleri menen tani`ladi`. Biz de wo`lardi`n` bunday woylap ati`rg`anli`g`i`n sezip wo`zimizde usi` xali`q biz dep, maqtani`sh, Ana Watan sezimlerin juregimizde ja`nede teren` wori`n alg`anli`g`i`n sezemiz, kewilimiz wo`sedi. Bul bolsa tek bizin` yemes, balki jaslari`mi`z, mektep woqi`wshi`lari` wo`z juregimizde bul sezimlerde seze

aladi’.

Milliy, xali’qshi’l qosi’qlardan, da’stu’riy shi’g’armalardan paydalani’wdi’n` teoriyali’q bag`darldari’ fol`klor ha`m yetnografiyali’q miyraslar, qosi’qlar, menen baylani’si’ri’p ko`rsyetiledi. Ha`r bir yeldin` ma`deniy tariyxi’ sol yeldin` da’stu`r-janrlari’na bolg`an alaqasi’ menen de belgileniwi, da’stu’riy qosi’qlarda millettin` wo`zine say bolg`an wo`zgesheligin ani’q saqlani’wi’, sol sebeplerge qaray tariyxshi’lar, yetnograflar sol yeldin` da’stu’riy qosi’qlari’n jiynaydi’. Yag`ni’y yeldin` da’stu’riy qosi’qlari’ woni’n` tariyxli’q ko`rinislerin ko`rsyetedi.

Mekteplerde muzi’ka pa`ni arqali’ usi’nday yeldin` milliy sezimlari ja`mlengen qosi’qlari’ balalardi’n` keleshekte qanday kamil insanlar boli’p, bilimli, xesh kimnen kem bolmag`an jaslari’ boli’p jetisiwinde u`lken rol woynaydi’.

1.3. Mekteplerde muzi'ka ta'liminin milliy tiykarlari'

Qaraqalpaq muzi'ka ma'deniyati a'yemgi waqi'yalardan berli bay tariyxqa iye boli'p yesaplanadi'. Woni'n` mazmuni'nda xali'qi'mi'zdi'n` milliy ruwxı'yati', joqari'-insani'yli'q pazi'yletler menen ko`rkem filosofiyali'q ruwxı'y ko`rinisler sawlelengen. Bul joqari' ma'deniy da'stu`rler xali'qi'mi'zdi'n` keleshek awladi' ushi'n biybaha miyras si'pati'nda xi'zmet yetip kelmekte. Sol sebepli muzi'ka ta'limi ha`m ta`rbiyasi'na ku`shli pedagogikali'q ta`rbiya si'pati'nda qarag`an ha`m a`sirler dawami'nda quramali' bolg`an to`mendegi ta`rbiya usi'llari'nan paydalang`an.

Uli'wma xali'q pedagogikasi'nda xali'qti'n` ku`ndelikli wo`mirinde, shan`araqli'q da'stu`rler, miynet bari'si'ndag`i' ha`m basqada xali'qli'q da'stu`rler yerkin a`melge asi'ri'li'p kelgen. Toy-tamashalarda, bayramlarda, uli'wmali'q ji'yi'nlarda ha`m basqada siyasi'y hallarda xali'q muzi'kasi'ni'n` uli'wma xali'qli'q janrlari' jeke ha`m ja`miyet tu`rinde atqari'lg`an bwoli'p, usi' ko`riniste xali'q arasi'ndag`i' nama ha`m qosi'qlar ju`zege kelgen. Bul ko`riniste ha`zirde xali'qi'mi'zdi'n` muzi'ka miyrasi'n bayi'ti'w menen birge jas awladi' ko`rkem ha`m ruwxı'y-estiyetikali'q jaqtan ta`rbiyalaw ushi'n da wog`ada a`hmiyetli bwoli'p kelmekte. Xali'qli'q da'stu`rlerden ken`nen wori'n ali'p bir g`ana ana hayiwin ali'p qaraytu'g`i'n bwolsaq, ele na`reste a`tirapti' sanali' tu`rde an`lamastan turi'p ha`m tili shi'qpastan buri'n milliy muzi'kami'zdi'n` i'rg`aqlari' woni'n` sezimine birinshi boli'p ta`msir jasaydi'. Soni'n`da ayti'w kerek, kishkene go`dek barli'qti'(a`lemdi) ana xayiwı asti'nda seze baslaydi'. Sol sebepli xaldi'q muzi'kasi' a`meliyatta jas awladtan-awladqa jetip kelmekte.

Ka`siplik muzi'kali'q ta'lim usi'li' quramali' mektepke iye boli'p, woni'n` a`meliyatta muzi'ka ta'liminin` ilimiyligi, dawam yetiwligi

a`melge asi`ri`li`p woti`rg`an. Muzi`kali`q ta`lim mazmuni` ka`sip pa`ziylyeti ha`m shi`g`i`s xali`qi` ta`rbiyasi`na baylani`sli`g`i` sebepli quramali` Woqi`ti`w sistemasshna iye. Jas awlatti` tarbiyalawda «Ustaz shakirt» a`meliyati` ustazlardi`n`belgili atqari`li`wshi`li`g`i`n ha`m ruwxı`y bayli`g`i`n itibarg`a ali`w kerek. Yen` a`hmietlisi jas wo`ner iyeleri, ji`llar dawami`nda a`meliy ha`m teoriyali`q bilimin jyetilistirip alg`annan son`g`ana yerkin do`ryetiwsilik a`meliyat ushi`n ustazlari`nan pa`tiya ali`p shi`g`atu`g`i`n bolg`an. Tiykari`nan jas ji`raw yamasa baqsi` qa`niygeliginin` qa`liplesiwi dawami`nda do`ryetiwsilik, a`sirese kompozitorli`q, ko`rkem sawatli`li`q a`hmietli wori`ndai` iyellegen. Usi` ta`rizde belgili sazendeler, baqsi` ji`rawlar jyetilisip shi`qqan. Demek, qaraqalpaq milliy muzi`kasi`, pedagogikami`z, quramali` muzi`ka mektebine iye bwolg`an. Usi`larg`a qosi`msha xali`q ha`m ka`siplik muzi`ka pedagogikasi` wo`z-ara bir-biri menen baylani`sli` boli`p bir-birin bayi`ti`p kelgen.

Ja`miyetlik awdari`spaqtan aldi`ng`i` milliy mektepler medireselerde muzi`ka ayri`qsha pa`n si`pati`nda Woqi`ti`lmag`an bolsada, yuiaraq wol a`debiy, filosofiyali`q pa`nler qurami`nda u`yryetilgen. Sawat shi`g`ari`w ha`m quran ayatlari`ni`n` qi`raatlari` shi`ni`g`i`wlari`nda jeke ha`m jamaatlik (xor) ta`rizinde muzi`ka i`rg`aqlari` (dawi`s muzi`ka payda yetiw, du`ris dem ali`w ha`m dawi`sti` u`nemlew) u`stinde belgili da`rejede usi`llardi` qwollang`an. Bul protsenss Evropada yen` da`slep xor shi`g`armalari`n sherkeplerde birinshi boli`p awi`zeki notalasti`ri`lg`an ha`m de diniy qosi`qlar atqari`lg`an. Sonday-aq nota quramalasi`p usi` waqi`tqa shekem qa`liplesip barg`an.

Medreselerdegi wo`zine ta`n ko`rkem bilim muzi`ka miyrasi`mi`zdi`n` rawajlani`wi`na unamli` ta`sir ko`rsyetken. Sonday-aq sufizm ta`liymati`nda da muzshka belgili mazmunda ruwxı`y filosofiyali`q pikirlerdin` rawajlani`wi` ushi`n u`lken roldi` woynag`an. Tiykari`nan,

mekteplerdegi a`debiyat pa`ni a`zelden muzi`ka pa`ni menen baylani`sti`ri`li`p Woqi`ti`lg`an. Sebebi, a`debiyat sabaqlari`nda ha`r bir klass ko`leminde shayi`rlardi`n` ayi`ri`m nama qosi`qlari` berilip bari`ladi`. Buri`ng`i` awqam dawrinde O`zbekistan ha`m Qaraqalpaqstan mekteplerinde muzi`ka o`neri ayi`ri`m Woqi`w pa`ni si`pati`nda Woqi`ti`la baslag`anli`g`i` jaqsi` na`tiyjelerge ali`p keldi. Bunda belgili bir ta`jiriybelerge, belgili bir bilimlendiriw sistemasi`nda ha`m qa`niygeli kadrlar tayarlawg`a yerisildi. Biraq yeli wol bu`gingi civilizaciya da`rejesinde jas awladti`n` muzi`ka ma`deniyati`ni`n` rawajlani`wi` ushi`n jyeterli da`rejede bwolmay ati`r. Buni`n` bir qatar ob`ektiv ha`m sub`ektiv sebepleri bar. Tiykari`nan, awqam dawirindegi muzi`g`ka Woqi`ti`w teoriyasi` ha`m a`meliyati`, mazmuni` miyrasi` jyeterli da`rejede ori`n iyelemegenligi. Muzi`ka pa`nine az mug`darda Woqi`w saati` aji`rati`lg`anli`g`i`, za`ru`r sha`rt sharayatlar jarati`lmag`anli`g`i` ha`m woqi`w myetodikali`q ko`rsyetpelerdin` kemligi. Usi`lar menen bir qatarda tayarlang`an ham tayarlani`p ati`rg`an pedagogikali`q kadrlardi`n`, a`sirese milliy muzi`ka miyrasi`nan teoriyali`q-a`meliy sabaqlardi`n` sheklep qoyi`lg`anli`g`i`. Jaqari`dag`i`lardi`n` ha`r biri, bu`gingi ku`nde aktual` ma`sele boli`p ta`rbiyasi`n milliy ma`deniy u`rp-a`dyet da`stu`rleri tiykari`nda qayta quri`w, mekteplerdin` materialli`q texnikali`q bazasi`n jaqsi`law ha`m qa`niygeli kadrlar menen ta`minlewden ibarat. Keleshek awladti` xali`qi`mi`zdi`n` milliy muzi`kali`q miyrasi`mi`zg`a iyelik yete alatu`g`i`n ha`mde du`n`ya muzi`kalari`n tu`sine alatu`g`i`n ka`mil insan yetip jyetilistirip ta`rbiyalaw kerek. Ha`zirgi muzi`ka ta`lim-ta`rbiyasi`ni`n` ju`mi`slari`na analiz jasap qarag`ani`mi`zda oni`n` mazmuni`nda milliy muzi`ka da`stu`rlerimizge tiyisli ulgiler, muzi`kami`zdi`n` tariyx`y teoriyali`q bayli`g`i` haqqi`ndag`i` yen` tiykarg`i` tu`sinikler, muzi`ka ali`mlari` ha`qqi`nda mag`lumatlar jeterli da`rejede wori`n iyellegen. Berilyetu`g`i`n uli`wmali`q muzi`ka tu`sinikleri ha`m ta`jiriybeler ani`q

sistemali' ta`rtipke tu`sirilmegen.

Buni'n` tiykarg`i' sebeplerinin` biri ha`zirgi waqi'tlarda mekteplerimizde milliy muzi'kani' u`yreniwge bag`darlang`an woqi'w qollanbalar arnawli' tu`rde islep shi'g`i'lmag`an. Usi'lardan kelip shi'qqan halda «O`zbekistan Respublikasi' uli'wma worta bilim beriw mekteplerinde muzi'ka ta`lim-ta`rbiyasi' jobasi'» islep shi'g`i'ldi' ha`m wol «Ma`rifat» gazyetasi'ni'n` 1992 ji'lg`i' 25 noyabr`sani'nda baspadan shi'g`ari'lg`an. Wonda muzi'ka ta`liminin milliy ha`m ilimiy tiykarlari', mazmuni', du`zilisi, bo`liniwi, muzi'ka Woqi'ti'wshi'si'na bolg`an zamanagoy talaplari' menen muzi'kali'q bilimlendiriw din` ilimiy myetodikalı'q ta`repten ta`minleniwi ko`rsetip berilgen. Ta`rbiyani'n` maqseti-wo`mir maqseti xali'q pedagogikasi'ni'n` payda boli'wi' ha`m rawajlani'wi' menen sabaqlas. Adamzat ja`miyetingin` belgili bir rawajlani'w dawirinde yetnikali'q toparlar, uri'wlar ha`m qa`wimlerdin` birigiwi negizinde xali'qlar, woni'n` jaslardi' turmi'sqa tayarlawdag`i' a`meliy ta`jiriybesi – xali'q pedagogikasi' payda boldi'. Ja`miyettin` bunnan keyingi rawajlani'w basqi'shi'nda ha`r tu`rli ob`ektiv sebeplerge baylani'sli', xali'qlar tiykari'nda milliyetler kelip shi'qti'. Milliyetlerde jaslardi' wli'wma insani'y ha`m milliy qa`diriyatlar ruwxı'nda ta`rbiyalawda wo`zgeshe ta`jiriybeler toplandi'-wol milliy ta`rbiya dep ataldi'.

Milliyettin` jas awlatqa ta`lim-ta`rbiya beriwdegi qi'yallari' menen woylari', tilekleri menen u`mitleri, niyetleri menen arzi'w-a`rmanlari' ta`rbiyani'n` milliy maqsyetine aylandi', ta`rbiyani'n` milliy maqsyeti qa`liplesti. Milliy ta`rbiyani'n` mashqalalari'n` u`yrenyetug`i'n` milliy pedagogikani'n` ti`rnag`i' qalandi'. Milliy pedagogika dawirler asa rawajlani'p ha`m qa`liplesip bu`gingi ku`n da`rejesine jetti.

Milliy ta`rbiya, milliy ta`rbiyani'n` maqseti jo`nindegı yen` da`slepki oylar xali'q pedagogikasi'ni'n` tiykarg`i' dereklerinen yesaplang`an xali'q

doretpelelerinde bayan yetilgen. Xali'q do'retpelerinin` negizgi tu`rleri da`stanlar menen yerteklerde, a`psanalar menen naqi'l-maqallarda, unamli' qaharmanlar xali'qti'n`, watanni'n` shi'n azamati' da`rejesine ko`terildi. Wo'lar aqi'l-parasatli', adamgershilikli, xujdanli', tapqi'r, ras so`zli, hadal, uqi'pli', miynet su`ygish, ka`sip-wo`nerli, miyrim sha`paatli, miriwbetli, qayi'rsaqawatli', insapli', qi'yi'nshi'li'qlardan qorqpaytug`i'n bati'r, ata-anasi' ha`m tuwg`an-tuwi'sqanlari'na g`amxor, adamlarg`a mehriban, go`zzal, muhabbatqa wopadar, su`yiklisine sadi'q, so`zi menen isi bir, wadesine berk insan, ardaqli' a`ke, mehriban ana, xadal perzent si'pati'nda ta`riyplenedi.

Usi'nday da`stanlardan ariyalar, qosi'qlar, xor shi'g`armalari', ayti'slar, dastan qosi'qlar arqali' woqi'wshi'lardi'n` joqari'da ayti'lg`an sezimlerinin` qa`liplesip bari'wi', milliy sezimler arqali' milliy ideologiyali'q sezimlerin qa`liplesip bari'wi'n ta`minleyemiz.

Xali'q do'retpeleri millyetti birlestiredi, awlatlardi' baylani'sti'radi', awi'z birikshilikti ta`minlewde xizmyet yetedi.

Xali'q do'retpelerinde millettin` biyta`kiralig`i', millyet wo`mirinin` wo`zine sayli'g`i', miyrasli'qti'n` kerek milliy ta`repleri ko`rinedi. Ha`r bir xali'q wo`z milliy do'retpelerinin` wakili, wo'lardi' saqlawshi'si'. Millyettin` ha`r bir wakili milliy do`ryetpelerinin` wo`tmishten keleshekke jetkerip beriwshi insanlar ruwx'i'nda ta`rbiyalani'wi' kerek.

Millettin` womi'rawi' – xali'q do'retpelerinin` womi'rawi'. Xali'q da`stu`rleri ma`seleleri ha`m mashqalalari' Respublikami'zda social pa`nlerde yen` bas islengen taraw boli'p yesaplanadi'. Sebebi wo'tken dawirde izertlewshilerdin` tiykarg`i' di'qqati' ha`r bir millyettin` wo`zine ta`n da`stu`rlerin u`yryetiwde emes, al bir jaqlama si'pati'nda xali'q millyetlerde bar boli'p do`ryetiwshilikti u`yryetiw ha`m reklama yetiwge qarati'lg`an. Wonnan ti'sqari', do`ryetiwshilik tek u`ri'w da`stu`rlerine jaqi'n, u`qsaslari' tan`lani'p ali'nadi' ha`m ha`r ta`repleme bo`rttirip

ko`rsetiler yedi. Ha`zirgi izertlewler bul kemshilikni ta`kirarlamawi` kerek.

Milliy da`stu`rlerdin` ja`miyettegi a`hmiyati ha`m millet keleshegi ta`siri a`sirese g`a`rezsiz jag`dayda bo`linedi.

G`a`rezsizlikni waziypalari`nan biri belgili dawletke at bergin milletni rawajlandi`ri`wsh, du`n`yag`a tani`ti`w, mitllyettin` kushini, u`qibi`n, qa`bilyetin, g`ujetin ha`m woni`n` g`a`rezsizligimizge ta`nligin ko`rsetiwde. Bunnan ullg`i` jumi`s bolsa milliy do`ryetiwsiligimizdi tiklew, tazalaw ha`m bayi`ti`wsi`z mumkin yemes. Sebebi, bul millyettin`, awlatlardan-awlatlarga wo`tip baratu`g`i`n ha`m ja`miyetlik pikirleri menen qori`qlanatu`g`i`n social a`dep, social mu`na`sebyetlerdin` wo`lshemi ha`m de ni`zami`. Sol ma`niste milliy da`stu`rlar, xali`q do`retpeleri – millettin` tariyxini`, aqi`l-woyi`ni`, social waqi`yalar ha`m ha`diyselerge bolg`an mu`na`sebyetini, turmi`s jag`dayi`n bildiredi.

Xali`q do`ryetiwsiligini a`hmiyati joli` wo`larda g`a`rezsizlik dawirinde jer ju`zi bazari` ushi`n qarsi`li`qqa shi`damli` zat islep shi`g`ari`wda paydalani`wg`a mumkinshilik bar. Do`retiwde bolsa yag`ni`y islep shi`g`i`wdi` sho`lkemlestiriwde milliy da`stu`rlerdin` yesapqa ali`w keleshekkegi juti`g`i`mi`zdi`n` guasi`.

Do`retiwshiliknin` ta`rbiyali`q a`hmiyati. I`nsan payda bolg`annan baslap do`ryetiwsilik woni`n` payda bolg`ani` menen baylani`sli`. I`nsan wo`z do`retiwshiligi menen sol dawir civilizaciyasi`ni` jaratqan ha`m insan sol do`retiwshiligi sebepli wo`mirde wo`z wo`rni`n` tabadi`. Do`retiwshiligi insan ta`rbiyasi`ni` wo`z shegarasi` menen uslap turadi` ha`m ja`ne ta`rbiyasi`nda basi`qli`q, awi`rli`q payda boladi`. Kimdir mu`seshilik menen wo`z qa`bilyetini ishki sezimini, ideologiyasi` tiykari`nda iskusstvo jaratpalari`, shi`g`armalari`, xa`ykeller jaratsa kimdir temirshilik menen paydali` qulay i`xsham a`sbap uskuneler jaratadi` ha`m yag`ni`y wo`z pikiri ta`rbiyasi`, mintaliyati wo`z jumi`si`, miynyetinde ko`rsetedi. Ma`selen, o`zbek xali`qi`ni`n` mintaliyati woni`n` bag`lari`, o`zbek

toppi'si'nda, shayi'-atlas, lapar ha`m de yallalari'nda ko`rinedi.

Sonday-aq, qaraqalpaq xali'qi'ni'n` yen` ko`p tarag`an do`ryetiwsiligini xali'qti'n` ishki sezinmeleri, wo`zinin` alamoynaq duwtari'nda, qara qalpag`i'nda ha`m de sho`llerinde ko`rinedi. So'lardi' mektep Woqi'wshi'lari'na muzi'ka sabag`i' processi'nde nama ti'n`law bari'si'nda milliy muzi'a shshg`armalari'n a`ste-a`stelik penen, belgili ko`lemde atqari'p beriliwi yamasa yesittiriliwi kerek. Bul processti' da pedagogikali'q qag`i'ydalar u`stinde bekkem jantasi'w menen a`melge asi'ri'p bari'wi'mi'z kerek. Bul milliy ta`rbiya protsnessi' tek nama ti'n`law yemes balki ha`r bir sabaq bo`limlerinde de milliy qosi'qlarg`a belgi berip ketiw kerek. Bul bolsa bilimli, ruwxı'y jaqtan bay, joqari' adamgershilikli, wo`z-betinshe yerkin, jan`asha pikirleytug`i'n, Ana Watandi' muqaddes bilyetug`i'n, ha`r ta`repleme u`ylesikli rawajlang`an salamat awladti' kamalg`a jetkeriw, qatar waziypalardi' sheshiw menen turmi'sqa asi'ri'ladi'.

II-Bap. Muzi'ka sabag'i'n ali'p bari'wda
pedagogikali'q metodlardan
paydalani'w mazmuni' ha'm ta'lim ali'w bari'si'.
2.1. Muzi'ka sabag'i'n woqi'ti'wda milliy usi'llardan
paydalani'w jollari'.

Woqi'ti'wshi' balalardi' ma'lim bir muzi'ka shi'g'armasi' menen tani'sti'radi', wo'zi atqari'p, woqi'wshi'lardi'n` di'qqati'n wo'zine tartadi'. Bul qubi'li's balalardi'n` soylewi, pikirlewin rawajlandi'radi', dun`yaqarasi'n ken'eytiredi, sezimlerine ta'sir ko'rsetedi.

Muzi'ka balalardi'n` aqi'li'y rawajlani'wi'nda u'lken paydali' ta'sirin ko'rsyetedi. Soni'n` ushi'n da muzi'ka sabag'i'n ko'rkem estyetik ta'rbiya dep-te ataymi'z. Muzi'ka insan aqi'li'ni'n`-an'i'ni'n` rawajlani'wi'nda u'lken a'hmiyetke iye, woni'n` sezim ha'm fiziologiyasi'na belsene ta'sir ko'rsyetedi. Uli'wma bilim mekteplerinin` tiykarg'i' wazi'ypalari'nan biri, woqi'wshi'lardi' pikirlew ha'm woylawg`a uyryetiwi boli'p yesaplanadi'. Bul wazi'ypani' a'melge asi'ri'wda muzi'ka sabag'i' ju'da` u'lken a'hmiyetke iye. Sabaq mazmuni'ni'n` tiykarg'i' wazi'ypasi', Woqi'wshi'lardi'n` an'i'n, barli'qqa mu'na'sibiyetin rawajlandi'ri'w, ko'rkem ma'deniyati'n, ishki sezim tuyg'i'lari'n qaliplestiredi. Woqi'ti'wshi' bul sabaqta miyir menen qatnasi'p, wo'z aldi'na rejlestirilgen maqsyet qoyadi'. Wol muzi'ka ta'rbiyasi'nda jan'a usi'l, myetod ha'm ja'rdemshi qurallar izlewi, turmi's ha'm iskusstvo arasi'ndag'i' birikpeni muzi'ka madaniyati'ni'n` ma'ni-mazmuni'n belgilep beriw, ani'q da'liyl ha'm tari'xyi'y waqiyalar ko'rinishinen paydalani'w maqsyetine iye boladi'. Maqsetti a'melge asi'ri'wda woqi'ti'wshi' yerkin, ti'nbay tayarli'q ko'riwi, izleniwi, ma'deniyat woraylari'nan, radio-televidenie, yesittiriwleri, ko'rsyewlerinen, muzi'ka durdanalari'nan la'zzyetlenip, wo'lardan ma'nis-mazmuni'n wo'zine qabi'l yetip, bilimin,

ma`deniyati`n asi`ri`p bari`wi` za`ru`r. Muzi`ka sabag`i` basqa pa`nlerden o`zinin` ko`rkemligi, tilsiz jen`il atqari`li`wi`, spetsifik qa`siyetleri, zawi`q, tuyg`i`lari` menen aji`rali`p turadi`. Woqi`ti`wshi` bul sezimlerden paydalanap jan`a pedagogik texnologiya, tarbiya usi`llari`n islep shi`g`i`wi`, klasslardi` muzi`ka sabag`i`na maslap bezewi, ko`rgizbe qurallardan paydalani`wi` kerek. Bul qa`siyetler qurami`na muzi`ka teoriyasi`na, ritmikasi`na, nalasi` ha`m buni`n` atqari`li`wi`, yesitiw elementleri bar. Muzi`ka balalarg`a aktiv emotsional ta`sir ko`rsyetip insandi` quwantadi`, ji`latadi`, uyqlatadi`, ta`rbiyalaydi`, wo`zgartiredi, sharshag`ani`n shi`g`aradi` ha`m ti`n`lawshi` qa`lbinen jay aladi`. Muzi`ka sabag`i` barli`q pa`nler menen baylani`sli` boli`p barli`q pa`nlerge psixologiyali`q ta`sir ko`rsetedi.

Solay yeken, zamanimi`z, mustaqi`l yelimiz ta`lim diziminde bas wazi`ypa, ta`limnin` bir shaqabi` bolg`an milliy qa`diriyatlari`mi`zdi` qollap, klassik muzi`kalari`mi`zdi` balalar an`i`na sin`dirip, soni`n` menen birge wo`zimiz klassik qosi`qlardi` u`yrenip, wo`zlestirip, milliy g`ururi`mi`zdi` kelbetlentirip ha`m bul ju`zege kelgen ta`rbiya jemisinin woqi`wshi`lardi`n` qa`naatlani`wi, muzi`ka woqi`ti`wshi`si`ni`n` wazi`ypasi` boli`p yesaplanadi`. Bul waziypani` a`melge asi`ri`w ushi`n biz ja`ne milliy da`stu`r-u`rp a`dyetlerimizdi u`yryetiwde turlishe tajiriybe bazalari`mi`zg`a mu`ra`jat yetemiz. Buni`n` ushi`n woqi`ti`wshi`, myetodist, ilmiy-izleniwlerden, woni`n` eksperiment uti`slari`nan ha`m usi`ni`slari`na tayani`p, jan`a usi`llar islep shi`g`i`w wo`zinin` pedagogik texnologiyalari`n jarati`w ha`m qollawi` za`ru`r. Sonda-g`ana, bul woqi`ti`wshi` izleniwshen`, wo`z ka`sibinin` ustasi` dep yesaplanadi`.

Milliy muzi`kalari`mi`zdi` da`stu`rlerge, repertuarlarga kiritiw, do`retiwshi qosi`qshi`, baxsi`-ji`raw, qi`ssaxanlar menen ushi`rasi`wlar ali`p bari`w, woqi`w wori`nlari`nda da`su`rlerimizdi sin`dirip bari`w milliyligimizdi ja`ne de rawajlandiradi. Balalarg`a sabaq wo`tiwde

qanday metod tiykari'nda sabaq wo'tiwden qatti na'zer uli'wma didaktik principler tiykari'nda wo'tiliwi za'ru'r. Bul principlerge sistemali'li'q, ilimiylik ha'mde izbe-izlikti sabaq ha'm ta'rbiya menen birge ali'p bari'ladi'. Bulardan ti'sqari' woqi'w materiallari'ni'n` sabaqta bilim ali'p ati'i'rg'an balalar bilimi ha'm ta'jiriybesine sayli'g'i', yegerde ten'beten'lik natuwri' bolsa metodist juwmag'i' menen metodik materiallar jarati'w, wo'zgartiriw kirgiziw, maqsetge muwapi'q. Balalar alg'an bilim tajiriybelerin a'melge asi'ri'w, ha'r bir sabaq son'i'nda ha'm aldi'nda wo'tilgen sabaqti' wo'z betinshe tapsi'rmani' ta'kirarlap mi'sallar tiykari'nda ja'ne de bekkemlep bari'w woqi'ti'wshi'ni'n` uli'wmadidaktika tiykarinda wori'nlaw maqsetke muwapi'q boladi'. Sonda g`ana, elimizdin` ruwxiy ma'deniyati'n wo'iriwde keleshekke umti'li'wg'a unamli' ta'sir jasaydi'. Bul haqqi'nda prezidentimiz I'.A.Karimovti'n` to'mendegi so'zleri mi'sal bola aladi: «Ha'mmemiz soni' jaqsi' an'lap ali'wi'mi'z kerek, turmi'sti'n` basqa tarawlari'ndag'i' awhal, a'melge asi'ri'li'p ati'rg'an islahatlari'i'mi'zdi'n` na'tiyjeliligi yen` aldi' menen xali'q ma'deniy-ruwxiy bayli'g'i'ni'n` tikleniwi, bay tari'yxi'y miyrasi'mi'zdi'n` ken` ken` u'yreniliwi, milliy da'stu'rlerimizdin` saqlani'wi', ma'deniyat ha'm iskusstvo, ilim ha'm bilimnin` wo'siwi menen ti'g'i'z baylani'sli'».

Muzi'ka woqi'wshi'lardi'n` milliy sezimlerin rawajlandi'ri'wda u'lken a`hmiyet iyelleydi. Muzi'ka wo'lardi'n` aqi'lli'li'q an'i'ni'n` rawajlani'wi'nda u'lken a`hmiyetli boli'p woni'n` sezim ha'm fiziologiyasi'na belsene ta'sir ko'rsetedi. Uli'wma bilim beriw mekteplerinin` tiykarg'i' wazi'ypalari'nan biri, woqi'wshi'lardi' pikirlew ha'm woylawg'a u'yryetiwi boli'p yesaplanadi. Bul wazi'ypani' a'melge asi'ri'wda muzi'ka sabag'i' ju'da` u'lken ahmiyetke iye. Bul bag`darda Woqi'ti'wshi' balalardi' ma'lim bir muzi'ka shi'g`armasi' menen tani'sti'radi', wo'zi atqari'p, woqi'wshi'lardi'n` di'qqati'n wo'zine tartadi'.

Bul qubi'li's balalardi'n` soylewi, pikirlewin rawajlandi'radi', dun`yaqarasi'n keneytiredi, sezimlerine ta`sir ko`rsetedi.

Sabaq mazmuni'ni'n` tiykarg`i' waziypasi', woqi'wshi'lardi'n` an`i'n, barli'qqa mu`na`sebetin rawajlandi'ri'w, ko`rkem ma`deniyatti'n`, ishki sezim tuyg`i'lari'n qa`liplestiredi. Woqi'wshi' bul sabaqta miyir menen qatnasi'p, wo`z aldi'na rejelestirilgen maqset qoyadi'. Wol muzi'ka ta`rbiyasi'nda jan`a usi'l, myetod ha`m ja`rdemshi qurallar izlewi, turmi's ha`m iskusstvo arasi'ndag`i' birikpeni muzi'ka ma`deniyati'ni'n` mazmuni'n belgilep beriw, ani'q da`lil ha`m tari'yx`y waqi'yalar ko`rinishinen paydalani'w maqsyetine iye boladi'. Maqsetti a`melge asi'ri'wda woqi'ti'wshi' g`a`rezsiz, yerkin, ti`nbastan izleniwi, ma`deniyat woraylari' radio-televidenie, yesittiriwleri, ko`rsetiwlerinen, muzi'ka durdanalari'nan la`zzetlenip, wo'lardan mazmun ali'p, bilimin ma`deniyati'n asi'ri'p bari'wi' za`ru`r. Muzi'ka sabag`i' barli'q pa`nler menen baylani'sli' boli'p barli'q pa`nlerge psixologiyali'q ta`sir ko`rsetedi. Solay yeken, zamani'mi'z, mustaqi'l yelimiz ta`lim diziminde bas waziypa bilim beriwdin` bir shaqapi' bolg`an milliy qa`driyatlarimi'zdi' qollap, klassikali'q muzi'kalari'mi'zdi' balalar an`i'na sin`dirip, soni'n` menen birge wo`zimiz klassik qosi'qlardi' u`yrenip, wo`zlestirip, milliy maqtani'sh kelbetlendirip de bul ju`zege kelgen ta`rbiya jemisinin woqi'wshi'lardi'n` qanaatlani'wi'n muzi'ka muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` waziypasi' boli'p yesaplanadi'. Bul waziypani' a`melge asi'ri'w ushi'n biz ja`ne milliy da`stu`rler, uri'p-a`dyetlerimizge ata-babalari'mi'zdi'n` ta`jiriybe bazasi'na su`yenip turlishe usi'llardan paydalanami'z. Woqi'ti'wshi' bulardi' a`melge asi'ri'wda pedagogikali'q tiykarlarg`a, milliy qaa`diriyatlarg`a, ma`mlekyetlik ta`lim dizimine, didaktikali'q printsiplerge ha`m de wo`z ko`nlikpe ha`m ta`jiriybelerine su`yeniwi, wo`z ustinde ti`nbay izleniwi kerek ha`m de za`ru`r.

Milliy muzi'kalari'mi'zdi' da'stu'rlerge, repertuarlarga kiritiw, do'ryetiwshe qosiqshi', baqsi'-ji'raw, qis'saxanlar menen ushi'rasi'wlar ali'p bari'w, woqi'w wori'nlarinda da'stu'rlerimizdi sin'dirip bari'w milliyligimizdi ja'ne de rawajlandi'radi'. Balalarga sabaq wo'tiwde qanday metod tiykari'nda sabaq wo'tiwden qatti' na'zer uli'wma didaktik prinsipler tiykari'nda wo'tiliwi za'ru'r. Bul prinsiplerge sistemali'li'q, ilimiylik ha'mde izbe-izlikti sabaq ha'm ta'rbiya menen birge ali'p bari'ladi. Bulardan ti'sqari' woqi'w materiallari'ni'n' sabaqta bilim ali'p ati'rg'an balalar bilimi ha'm ta'jiriybesine sayli'g'i', yegerde ten'be-ten'lik natuwri' bolsa metodist juwmag'i' menen metodikali'q materiallar jarati'w, wo'zgartiriw kirgiziw, maqsetge muwapi'q. Balalar alg'an bilim tajiriybelerin a'melge asi'ri'w, ha'r bir sabaq son'i'nda ha'm aldi'nda wo'tilgen sabaqti' wo'z betinshe tapsi'rmani' ta'kirarlap mi'sallar tiykari'nda ja'ne de bekkemlep bari'w woqi'ti'wshi'ni'n' uli'wmadidaktika tiykari'nda wori'nlaw maqsetke muwapi'q boladi'. Sonda g'ana, yelimizdin` ruwxiy ma'deniyati'n wo'siriwde keleshekke umti'li'wg'a unamli' ta'sir jasadu'. Bul haqqi'nda prezidentimiz I'.A.Karimovti'n` to'mendegi so'zleri mi'sal bola aladi: «Ha'mmemiz soni' jaqsi' an'lap ali'wi'mi'z kerek, turmi'sti'n` basqa tarawlarindag'i' a'hwal, a'melge asi'ri'li'p ati'rg'an islahatlari'mi'zdi'n` na'tiyjeliligi yen` aldi' menen xali'q ma'deniy-ruwxiy bayli'g'i'ni'n` tikleniwi, bay tari'yxiy miyrasi'mi'zdi'n` ken` u'yreniliwi, milliy da'stu'rlerimizdin` saqlani'wi', ma'deniyat ha'm san`at, ilim ha'm bilimnin` wo'siwi menen ti'g'i'z baylani'sli'».

2.2. Muzi'ka ta'rbiyasi'nda metodikali'q usi'llari'n jetilistiriw

Ta'lim-ta'rbiyani'n` sapasi' ha'm na'tiyjesi ko'p ta'repten pedagogikali'q texnologiyani' duris tan'lawg`a, woqi'ti'w metodlari'n sheber qollani'wg`a baylani'sli' boladi'. Mug'allimler a`sirese jas mug'allimler pedagogikali'q tiykarlari'n a`meliyat menen baylani'sti'ri'wg`a qi'ynaladi'lar. Woni'n` ushi'n metod ha'm pedagogikali'q texnologiyalardi' qollawdan baslaw kerek. Metod wo`zi jol, usi'l ma`nisin an`latadi'. Woqi'ti'w usi'li' bolsa woqi'w materiali'ni'n` ja`rdem beryetu`gi'n, mug'allim menen woqi'wshi'ni'n` is-xa`rekyetine woqi'ti'w usi'li' dep ayti'ladi'.

Mug'allim woqi'ti'w metodi'n qollani'p bilimdi woqi'wshi'larg`a tu`sindiredi, ko`rsetedi, ken`es beredi. Woqi'wshi' woqi'ti'w metodi'nan paydalani'p mug'allimnin` tu`sindirgenin ti'n`laydi', baqlaydi', jazadi'. Mug'allimnin` xi'zmeti woqi'ti'w metodlari'n qollani'p mug'allimnin` xi'zmetleri woqi'ti'w metodlari'n qollani'p sabaq beriw, woqi'wshi'ni'n` xi'zmeti, woqi'ti'w metodlari'n paydalani'p bilim ali'wdan ibarat.⁵

Pedagogti'n` tabi'slari' bul ha`zirgi qollani'p ati'rg`an jan`a pedagogikali'q texnologiyalarda yemes, balki pedagog tarbiyashi' si'pati'ndag`i' sheberliginde, balalar qa`libine jol taba ali'wi'nda ko`rinedi. Ha`r biro mug'allim wo`l qanday texnwologiyani' qollamasi'n, balalar menen birge isleniwindegi pedagogikali'q qatnasi' sheksiz. Sebebi, ha`r qanday texnologiya tiri sezimlerge tola insapniyli'q mu`na`sebetler, pedagogikali'q qatnas ha'm de sheberliktin` worni'n basa almaydi'. Muzi'ka woqi'ti'wshi'lari'n tayarlaw sistemasi'nda yamasa mektep woqi'ti'wshi'lari'na muzi'kali'q ta'lim beriwde metodist, woqi'ti'wshi', wo'lardi'n` bilimin asi'ri'w ha'm wog`an tayarldaw, ko`nliktiriw ha'm woni' da`stu`r boli'wi'na tu`siriw arqali' woqi'ti'wshi' qolay metodlardi'

⁵ Qosnazarov.Q, Pazi'lov.A., Tilegenov A. Pedagogika. No`kis. «Bilim» 2009 j.256b. 211-212b.b

jarati'ui', paydalani'wi' kerek. Aldi'n ala metod jarati'wdan aldi'n metodisttin` wo`zinin` bilimi bekkem boli'wi', wonnan ti'sqari' ta`rbiyali', ma`deniyatli, ruwxı'y jetisken insan boli'wi' kerek. Ja`ne ta`limde didaktikali'q principieler tiykarlari'na tayang`an jag`dayda metodlar ideyasi'ni' pikirlewi, paydalani'wi' mumkin. Woni'n` ushi'n biz wo`z bilimimizge tayani'p pedagogika tiykarlari', didaktika tiykarlari'nan tayani'sh alami'z.

A`lbyette sabaq wo`tiw qa`g`i'ydalari'na, usi'llari'na, balalardi'n` xarakterine, ilimiylik principine tiykarlana woti'ri'p, interaktiv usi'llardan paydalani'p jan`a temani'n`, obrazi'n, mazmuni'n tu`sindirip, tekst mazmuni'n dodalap, keyin sol qosi'q yamasa shi'g`armani' u`yryetiwge wo`tiwi kerek. Shi'g`armani'n` ha`r bir qatari'n a`ste-a`ste qaytalap, ja`ne qi'zi'qti'ri'p u`yryetiw maqul, sonda g`ana insanni'n` yesinde, qa`libinde bekkem wori'n aladi' ha`m bul qosi'qti' ju`rekten atqara aladi'. Woqi'wshi'larda ruwxı'y sezimdi, Watang`a muxabbat, ata-analarg`a miyrim shapaat, a`tiraptag`i'larg`a xurmyet ruwxı'nda tarbiyalawdi', yen` da`slep repertuardag`i' milliy da`stu`r, qosi'qlar jaqsi' ta`sir yetedi, ha`m de sabaq da`stu`rinen wori'n alsa, na`tiyjeli juwmaq beredi. Biraq, bazi' bir woqi'wshi'larg`a milliy shi'g`armalar unamaydi', soni'n` ushi'n balalarg`a a`ste-a`ste milliy qosi'qlardi' diskler, gramplastinkalar arqali' yesittirip, yamasa ustazdi'n` wo`zi atqari'p, shi'g`arma mazmuni'n tu`sindirip, wonnan ti'sqari' ta`limdin` texnologiyali'q modullerinen paydalani'p, wo`z ustinde is ali'p bari'p, bunda atqari'wshi'lar menen ushi'rasi'wlar ali'p bari'w, ustaz-shakirt da`stu`rin yerkin dawam yettiriw, usi'llar u`yreniw ha`m ta`lim protsessinde u`yrengen usi'llari'n usi'ni'w, Woqi'wshi'lardi'n` milliy muzi'kag`a qi'zi'g`i'wi'n asi'ri'p, a`ste ko`nike baslaydi' ha`m wo`z tariyxi' menen da`stu`r qosi'qlari'na i'qlasi' ku`sheyedi, wo`z Watani'na, tariyxi'na, muxabbati', xurmeti ja`nede asadi'. Sabaq wo'tiwde yamasa qosi'msha muzi'ka ta`rbiya islerinde woqi'wshi'lardi'n` bilimin baqlap

bari'p, sog'an jarasa jan'a waziypalar tapsi'ri'p, juwmaqlari'n qabi'llap, xoshametlep turi'wi' kerek. Bul protsessti a'sirese do`gerek islerinde, ma`selen «Jas duwtarshi'lar», yamasa «baqsi'lar» do`gerek islerinde ali'p bari'wg'i'a boladi'. Bunda wo'lardi'n` ruwxii'y-estiyetikali'q ha`m qa`siplik tayarlaw bag`i'tlari'n jaratami'z:

1) Muzi'ka-teoriyali'q, ruwxii'y-ag`arti'wshi'li'q bilimlerin qa`liplestiriw;

2) Woqi'wshi'lardi'n` ji'r ha`m da`stanlardi' atqari'wi' boyi'nsha ko`nlikpe ha`m ta`jiriybelerin qa`liplestiriw. Usi' menen wo'lardi'n` atqari'wi' yemes, balki usi'nday milliy sezimdeki shi'g`armalardi' yesitip ti'n`lap bari'wlari' ushi'n texnologiyali'q mumkinshilikler jarati'p beriliwi kerek.

Bul processlerdi birgelikte ali'p bari'li'wi' teoriyali'q bilimlerin a`meliyatqa izbe-iz wori'nlap, toli'q u`yrenip bari'lsa, wo`nimli sapali' na`tiyjelerdi alami'z. Atqari'wshi'lar, baqsi' ji'rawlardi'n` atqari'w usi'llari' tuwrali' teoriyali'q bilimlerin, wo'lardi'n` diopozoni'n, milliy koloritin, ritmin, kul`minatsiyasi'n ha`m basqa wo`zgesheliklerin tu`sindirip u`yretiw ha`m sol menen birge xali'q atqari'wshi'lar menen ushi'rasi'wlar sho`lkemlestiriw, bunda alg`an teoriyali'q bilimlerin wo'lar atqari'wi'nda dodalaw, pikir almasi'w ja`nede bilimlerin bekkemlew. Ustaz – shakirt da`stu`rlerin, ta`jiriybelerin u`yretiw, bunda do`gerek islerinde yamasa qosi'msha sabaqlarda sho`lkemlestiriwden turadi'. Woqi'wshi', talabalarg`a ji'r, da`stan, romanslar, ariyalardi'n` a`hmiyetin, mazmuni'n tu`sindiriw, wo'larg`a bul shi'g`armalardi' shertiw, atqari'wdi' talap yetiw ha`m sanasi'n rawajlandi'ri'w usi'llari' arqali' talaba, woqi'wshi'lardi'n` bilimleri, ko`nlikpe, ta`jiriybelerin ha`m de ruwxii'y rawajlani'wi'na ja`rdem beredi. Bulardi' tu`sinip jyetiwi ushi'n wshi'lar pikiri aktiv, bilimli boli'wi', shi'g`armani' dodalay ali'wi' kerek. Woqi'wshi'lardi'n` ha`mmesinin` sawati' ten` bolmawi' sebepli topardag`i' balalardi' yeki

yamasa ushke bo`lip sabaqti` wo`zlestiriw kerek. Bunda sabaqta bilim ha`m ta`jiriybelerdi wo`zlestiriwdi wo`lshemlerge bo`lip sabaq wo`tiw jen`ilrek keshedi ha`m de ta`lim rawajlani`wi` asi`p baradi`. Bunda xali`q qosi`qlari`na qi`zi`g`i`wi` ku`shli, teoriyalı`q bilimlari teren`, shertiw, atqari`w ta`jiriybeleri qa`liplesken talabalarg`a ja`nede qi`yi`n tapsi`rmalar berip ja`nede ilgerilewine umti`lti`ri`w kerek. Yekinshi bo`lim, bilimlari wortı, talantli` jeterli, biraq wo`zine biraz isenbegen talabalarg`a alg`an bilimlardi qaytalap, birinshi bo`lim talabalari`nan u`yreniw arqali` sabaqlardi` wo`zlestiriwdi talap yetiw. U`shinshi topardag`i` talabalar bilimi sayi`z, wonsha xali`q qosi`qlari`na qi`zi`g`i`wi` joq, jen`il qosi`qlarg`a umti`li`p, woni`da kollektiv arasi`nda ayta ali`wi`, wo`zi bulardi` a`melge asi`ra almaytu`g`i`n passiv woqiwshi`lar bulardi` qosi`msha sabaqlar ha`m de do`gereklerge shaqi`ri`p, xoshametlep, wo`z u`stinde mustaqi`l islewdi talap yetiw, modul usi`li`nda wo`lardi`n` miyrin qazani`w kerek. Kemshiliklerdi tek sabaqtag`ana yemes, balki balalardi` xali`q qosi`qlari`na qi`zi`g`i`wi`, tu`siniw ha`m u`yreniwge qi`zi`g`i`wlari`n ku`sheytiriw, muzi`ka ma`deniyati` tuwrali` jyeterli `tu`sinik, pitkir, bilimlerin payda yetiw ushi`n yetnografiyalı`q mazmunda, ilimiy temada lekciyalar, bilimlerin sho`lkemlestiriw kerek. Ju`mi`slari`mi`zdi`n` na`tiyjeli ko`rsetkishlerin a`melge asi`ri`w ushi`n talabalardag`i` wo`zgerislerdi ani`qlap, wo`z metodi`mi`zdi` wo`zgartirip, isimizdi dawam yettirip wolardi`n` bilim aylanasi`, ruwxı`y jetisip ha`m ta`jiriybelerdin` na`tiyjesin asi`rg`an bolami`z. Bu`l wo`zgerisler: qosi`q, nama ti`n`law ha`m wo`lardi`n` ko`rkemligin tu`siniw, wo`z ruwxı`y sezimlerin milliy muzi`kali`q da`stu`rlar menen baylani`sti`ri`p tu`sinip ali`w dinamikasi`, qaraqalpaq muzi`kali`q da`stu`rlerdegi tu`rli janrlardi`n` wo`zine ta`n qa`siyetlerin ayi`ri`p biliw, ideyalı`q mazmuni`, milliy g`a`rezsizlik idewologiyalari` ha`m bo`limlari menen baylani`sti`ri`p bahalaw-xali`q qosi`qlari`n atqari`w, ti`n`law protsessinde, wo`lardi`n` muzi`kali`q

du`zilisi, atqari`wshi`li`q da`stu`rleri tuwrali` ani`q bilimlardin` barli`g`i`n ani`qlawdan ibarat.

Qaraqalpaqstan Respublikasi`nda is ali`p bari`latu`g`i`n muzi`ka pedagoglari`n tayarlawg`a beklengen ta`lim beriwshi woqi`wlari`ni`n woqi`w rejesi, bag`darlamalari` tuwrali` teoriyali`q-a`meliy bilimlerdi beriwge jwollandi`ri`lg`an temalardi`n` ken`irek kiritiliwine yerisiw. Wolar wortasi`nda qaraqalpaq muzi`kali`q da`stu`rlerin propoganda yetiw jollari`ni`n` biri si`pati`nda xali`q qosi`qlari` ha`m de ji`rlari`n atqari`w ushi`n tan`lawlar wo`tkerip bari`w. Milliy muzi`ka da`stu`rleri tuwrali` teoriyali`q, tariyxı`y ha`m de a`meliy atqari`wshi`li`q mag`lumatlari`n beriwshi bazalar jarati`p bari`w kerek.

Sonday-aq, pedagogika ilimleri kandidati` S.Romanovani`n` pikirinshe muzi`ka ta`lim mazmuni`, formalari`, woqi`w jobalari`, bag`darlamalari` kiritilse, qaraqalpaq muzi`kali`q da`stu`rlerinen ken` paydalani`w, talaba-woqi`wshi`lardı` tek g`ana ka`siplik yemes, balki ruwxı`y tarbiyalawg`a na`tiyjeli ta`sir ko`rsetedi dep wo`z ilimiy islerinde bir neshe izleniwler islegen. Bul protsess joqari` woqi`w wori`nlari` ushi`n keltirilgen, biraq bul protsessti`tek joqari` Woqi`w wori`nlari` yemes balki worta mag`lumat yamasa mektep bag`darlamasi`na kiritilse de Woqi`wshi`lardı`n` bilim ha`m ta`lim-ta`rbiyali`q qa`biliyetleri rawajlanar yedi. Men de usi` bag`i`tti` wo`z a`meliy jumi`slari`mda islep ko`rdim ha`m de keleshekte woqi`ti`wshi`li`q processi`nda qollayman ha`m dawam yettirementen. Usi` processlerdi mekteplerde muzi`ka sabag`i` bari`si`nda qollag`anda joqari`da ayti`p wo`tilgenindey wo`larg`a atqari`wdi` majburlep yemes, milliy qosi`qlardi` zamanagoy texnologiyali`q apparatlar, milliy sa`z a`sbaplari`nda yesittirip bari`li`wi` wo`larda milliylikke bolg`an miyir ushqi`nlari`n woyani`wi`, wo`z milliy qosi`qlari`na, wo`z yeline degen xurmyetti qa`liplestiredi. Sonday-aq muzi`ka sabag`i`nda yemes, balki sabaqtan ti`s ta`rbiya islerinde de a`melge asi`ri`wg`a boladi`.

Ta`rbiya jumi'si' wo`zinin` maqsetine yerisiw ushi'n tu`rmustag`i' wo`zgerislerdin` u`namli' ta`replerine a`hmiyet beriw kerek:

Woqi'ti'wshi'larg`a qoyi'latu`g`i'n talaplar:

1. Woz pikirin rejelestiriw kerek;
2. Ha`r bir aytqan pikirlerini da`lillep biliw kerek ha`m ti'n`lawshi'lardi'n` qosi'lg`anli'g`i'ni' ani'qlaw kerek;
3. Sorawlar mashqalalar sheshimlerin birme-bir du`zip shi'g`i'wi' sha`rt
4. Wozgertirip berilmeytu`g`i'n qarama-qarsi'li'qti' wo`zi mumkin emes
5. Woqi'wshi' woqi'ti'wshi' sozlerin to`li'q ti'n`lawi' kerek, qarsi' pikirler bolsa da oni' jaqsi' ta`replerini qabul yetiwleri kerek.
6. Woqi'ti'wshi' menen woqi'wshi' arasi'nda bir-birine xurmet payda boli'wi' sha`rt.
7. Topar woqi'ti'wshi' pikirlerin tuwri' qabi'l yetiwleri sha`rt
8. Kemshiliklerdi ko`pshilik pikirleri menen ani'qlawi' tuwri'.

Sonday-aq, usi'nday talaplardi' woqi'ti'wshi'wo`z u`stinde islep barsa ha`r bir sabaq sayi'n wo`zinin` bilim ha`m ko`nlikpelerin qa`liplestirip baradi'. Ha`m de xaqi'yqi'y pedagog si'pati'nda xi'zmet yetedi. Soni'n` menen birge wo`z qa`niygelik jumi'si'n teren` biliwi wog`ada a`hmiyetli.

2.3. Bilim beriwde woqi'ti'wshi'ni'n` innovacion texnologiyali'q talaplari'

Ji'llar dawami'nda ta`lim beriwshinin` bir neshe usi'llari' ha`m metodlari' payda bwoli'p wo'lardi'n` ja`miyettegi worni', a`hmiyeti ulli'.

Sabaq ha`mme pa`nler qatari'nda muzi'ka woqi'ti'wda ayri'm sabaqlar balalardi'n` ta`lim ali'w processi'ni' u`yreniw tiykari'nda sho`lkemlestirilgen bolsa, basqalari' sabaq beriw processi'nde payda bolatu`g'i'n mashqalalardi' yesapqa alg`an jag`dayda sho`lkemlestirilgen.

Ja`mietimizde keyingi waqiti' bilimlendiriw tarawi'nda innovatsion texnologiyalar mazmuninda woqi'w processesleri a`melge aspaqta. Bul jan`ali'q woqi'ti'wshi'lardi'n` ku`nler, ha`pteler, aylar ha`m de jillar dawami'nda wo`qi'ti'latu`g'i'n pa`n boyi'nsha a`ste-a`ste ha`r qi'yli' ko`rsetpe ha`m tapsi'ri'qlar, woqi'wshi'lardi'n` bilim ali'w dawami'nda wo`zgerip kiyatirg`an wo`zlestiriw wo`zgerisleri, bahalaw wo`lshemleri tiykarinda qaliplesip keldi.

Woqi'ti'w formalari'ni'n` basqa ha`r tu`rleri bir qansha ilimpazlar ta`repiyen islep shi'g'i'lg`an filosofiyali'q-modellar tiykari'nda sho`lkemlestirilgen. Son`in ala, woqi'ti'wshi'ni'n` ta`lim beriw modellari' tiykari'nda sho`lkemlestiriw ken` ko`lemde a`melge asi'ri'la basladi'.

Bunda wo`qi'ti'wshi' ha`m talabalardi'n` belgili bir qa`niygeliginen bilim ali'wlari' arnawli' usi'llar, modeller, ta`lim standartlari' yamasa strategiyalar tiykari'nda a`melge asi'ri'lar yedi. Son`g'i' waqi'tlari' woqi'ti'wshi' arasi'nda ten`lik ha`m de do`ryetiwsilik pikir almasi'w arqali' processi' a`melge asi'ri'li'p, wo`zara mu`na`sebyette innavatsion, interaktiv ta`lim processi' a`melge asi'ri'lar yedi. Biraq, bul modellerdin` islyetiliwi ha`m na`tiyjesi woqi'ti'wshi' woqi'wshi'lardi'n` bilim da`rejesine, i`nti'li'wlari'na, sana sezimlerinin` rawajlani'w ko`rsetkishlerine ha`r qashan da say kelebermeydi. Ma`selen, sabaqta

woqi'wshi'lardi'n` ayri'mlari' bilim ali'wdi' qa'lemeytu`g`i'n ha`m bunda qi'zi'qpaytu`g`i'n bolsa, biraq woqi'ti'wshi'dan wo'larg`a qandayda bir usi'llar menen de qandayda bilim beriw talab qi'li'nsa, wol jag`dayda joqari'da ko`rsyetip wo`tilgen ha`r qanday model, usi'l yamasa strategiya ha`m de wo`z-wo`zinen qorqi'p qaladi'. Bunday jag`daylarda ta`lim beriwde woqi'ti'wshi'ni'n` wo`zara qatnasi' arqali' a`melge asi'ri'wg`a xa`rekyet yetemiz. Woqi'ti'wshi' woqi'wshi' qa`lbine jwol taba ali'wi', wo'larda bir bilim beriw jol-jobalari'n woylap tabi'w, bul metodlari'nda toqtap qalmastan rawajlandi'ri'p bari'w ta`limde innovacion sistemani'n` talaplari'na juwap beredi.

Sunday-aq, ha`zirgi dawir ta`lim beriw ha`m bilimlendiriw protsessi'nde Woqi'ti'wshi'ni'n` ju`mi'si' tek ilimiy, balki do`ryetiwhilik, artistlik tiykari'nda da a`melge asi'ri'li'w kerek, wonin` sabaq beriw processindegi roli biraz quramali' bwoli'p, woni'n` wo`zine say tariyx'i'y ha`m zamanagoy ta`replerinin` payda boli'wi', dawirler arasi'ndag`i' ayi'rmashi'li'qti' wo`zinde sezip ha`m de bilim ali'wshi'larg`a sezdiriw, wo'larg`a zamanagoy bilimler beriwi, ma`deniy-ma`nawiy, siyasi'y ha`m a`meliy bilimler beriwi talap yetiledi.

Woqi'wshi'lardi'n` bilimlari, shan`araqtag`i' jag`daylari' sebepli wo'lardi' esapqa ali'p woqi'ti'wshi'lardi'n` ju`mi'si' ja`nede quramalasadi', wo'lar buri'ng`i'dan ko`re ha`r qi'yli' da`rejede ha`m de ha`r turli a`meliy ko`nlikpelerge iye bwolg`an woqi'wshi'lar arasi'nda jumi's islewlerine tuwri' keledi. Bul bolsa wo'lardan ta`lim beriwde jan`a usi'l ha`m metodlar qollani'li'wi'n ko`rsetip beredi.

Bilim beriwdin` na`tijeligigin ta`mindewde yen` tiykarg`i' jwollari'nan biri interaktiv ta`lim beriw texnologiyalari' boli'p sabaq processinde qag`i'yda ha`m mumkinshilikleri da`rejesinde u`yrenip bari'li'wi' bul woqi'ti'wshi'ni'n` pari'zi' ha`m woni'n` tikkeley wazi'ypasi'.

Juwmaqlaw

Ja`miyet rawajlani`wi`, insaniyatti`n` turmi`s, miynyet ha`m wo`z-ara qari`m-qatnasli`q ta`jiriybelerinin` bayi`wi` jas awladqa ta`lim-ta`rbiya beriwdi ku`ta` quramalasti`radi`. Balalardi` ta`rbiyalaw ushi`n bizden bay bilimdi, ha`r ta`repleme ta`jiriybeni, ayri`qsha sheberlikti, arnawli` tayarli`qti` talap yetti. Ta`rbiya beriw ka`sip-wo`nerge aylandi`. Jazi`w-si`zi`w, mektep, ustaz ha`m sha`kirt payda bwoldi`. Pedagogikali`q bilim, a`meliy ta`lim-ta`rbiyali`q ta`jiriybeler jeterli toplani`lg`an bir dawirda xali`q pedagogikasi` tiykari`nda ilimiy pedagogika payda boldi`.

Jas awladi` kamalg`a keltiriwde bu`gingi ku`nge shekem xali`qti`n` alti`n ta`rbiya g`aziynesi-xali`q pedagogikasi`nan ken` paydalani`lmaqta. Jas awladi` ta`rbiyalaw adamzat ja`miyetinin` barli`q rawajlani`w dawrinde de a`melge asi`ri`lg`an. Biraq ha`r bir ja`miyet penen tariyxı`y dawirdin` wo`zine i`layi`q ta`rbiya sistemasi` qa`liplesti. Jaslar sol sistema tiykari`nda ja`miyettegi wo`ndiris qatnasi`qlari`na muwapi`q jasawg`a ha`m miynyet yetiwge u`yryetilip bari`ladi`.

I`lmiy pedagogikani`n` payda boli`wi` jas awladi` keleshek turmi`sqa ha`m miynyetke tabi`sli` tayarlawg`a, adamzat ja`miyetinin` ihtiyaji`n qandi`ri`wg`a teoriyali`q-a`meliy juwap boldi`. Sonnan beri pedagogika yesip kiyati`rg`an jas awladi` ta`rbiyalaw ha`qqi`ndag`i` ilim si`pati`nda rawajlani`p ha`m qa`liplesip kelmekte.

Ta`rbiya tu`sinigi ken` ma`niste qwollag`anda ja`miyettegi qurshap alg`an sotsial-tabiiy wortali`qti`n`, ta`rbiyani`n` ha`m adamn`n` wo`zine-wo`zi ko`rsyetyetug`i`n ta`siri arqali` shaxsti`n` qa`liplesiwin pu`tin bir procesi tu`siniledi.

Pedagogika so`zinin` pa`nin, ob`ektin u`yreniwde, teoriyali`q ha`m a`meliy ma`selelerdi islep shi`g`i`wda belgili metodologiyali`q rejelerge tiykarlani`p, dereklerde su`yenedi. Metodologiya grekshe «Metodos...» -

izertlew, biliw joli', «Logos» tu`sinik, ilim so`zinen kelip shi`qqan. Bul ilim izertlew boyi'nsha metodlar degen ma`zmunni' bildirse kerek. Sonday yeken biz metodologiyani' qollap sabaq beriw procesi'n ali'p barsaq maqsetke say keledi. Bunda izertlengende na`tiyjeli ko`rsetkishlerinne wo`tken, ta`jiriye-si'naw na`tiyjesinde qollang`an metodlardi' biz wo`z sabaq processi'mi'zda qollasaq wo`z maqsetimizge yerisiwimizde a`melge asi'ra alami'z.

Pedagogika wo`zi xali'q pedagogikasi'na, yetnopedagogika, uli'wmali'q pedagshogikag`a, arnawli' pedagogika(difektwologiya)g`a bo`linedi. Biz bulardi' wo`z sabaq wo`tiw protsesinde tuwri' qwollay biliwimiz maqsyetke muapi'q.

Ha`r qanday sabaq aldi'nda qanday metod yamasa qanday yetip wo`qi'ti'wdi' a`melge asi'ri'w ushi'n biz a`lbette maqsetti tuwri' tan`lay biliwimiz ha`m de sol maqset sari' qadem qoyi'wmi'z kerek boladi'. Maqsetke qaray biz waziypalar tan`laymi'z. Son` ala usi' waziypalardi' a`melge asi'ri'w ushi'n myetodlar woyleymi'z.

Milliy ta`rbiyani'n` tiykarg`i' maqsyeti bul-bilimli, ruwxii' jaqtan bay, joqari' adamgershilikli, wo`z byetinshe yerkin, jan`asha pikirleytu`g`i'n, sap deneli, go`zzal kelbyetli, xali'q ushi'n hadal xi'zmyet yetyetu`g`i'n, watandi' salamat awladti' kamalg`a jyetkeriw, qatar waziypalardi' sheshiw menen turmi'sqa asi'ri'ladi'. Bul tuwrali' prezidentimiz I'.A.Karimov 200 ji'li' 8 dekabr` Konstitutciya ku`nine bag`i'shlang`an saltanatli' ji'ynali'sta to`mendegi so`zlerdi aytqan yedi: «Men salamat awlad ha`qqi'nda ayta kelip, ba`rinen buri'n, tek fizikali'q jaqtan sap deneli awladti' g`a`na emes, al soni'n` menen birge ruwxii', woy-pikiri ku`shli, bekkem isenimli, sawatli', joqari' a`dep-ikramli', wo`zinin` watani'n su`yetu`g`i'n yer ha`m ma`rt awladti' tu`sinemen» degen yedi.

Sonday – aq, muzi'ka ta`liminde woqi'ti'wshi' wo`z sabag`i'na

texnikali'q ha'm myetodikali'q ta'repten tayar tu'ri'wi', aqi'l menen is ko'riwi woqi'ti'wi'n jaqsi'law, jan'a woqi'ti'w texnwologiyasi'n qollaw, zamanagoy qurallar menen qurallandi'ri'w processii uzaq ha'm de quramali', ti'ni'msi'z izleniwlerdi talap yetedi. Muzi'kani' balalarg'a u'yryetiwi menen birge jan'a qulay myetodlardi' woylap tabi'wi', ha'm bul metodlardi' qulaylasti'ri'w, wo'mirlik wo'zgerislerdi u'yryetip bari'w ta'limdin` jaqsi' ali'p bari'wi'n jaqsi'laydi'.

Woqi'ti'wshi' ha'r bir sabaq protsessi'nda muzi'ka yamasa shi'g'armani' analiz yetedi, u'yreniwdin` an'sat jollari'n, yu balalarg'a qulay sin`ip bari'wshi' ushllari'n uyrenedi, motiv payda yetedi.

Woqi'ti'wshi' woqi'wshi'ni'n` yerkin ha'm toli'q bilim ali'wi' ushshn mumkinshilikler jarati'p beriwi, bilim iyellewleri ushi'n wo'lardi' qi'zi'qti'ri'w, miyir woyati'w menen shug'i'llani'wi' kerek. Qosi'q ayti'wda tiykarg'i' texnikalarg'a qaray qosi'q ayti'wdi'n` jollari'n, jan'a texnikali'q qurallar ja'rdeminde sabaq wo'tilida muzi'kag'a isenim, qi'zi'g'i'wi'n woyatadi' ha'm Woqi'wshi' ko'nlikpesi asadi'. Sabaq bari'si'n ha'r bir bo'limlerine qaray pedagogikali'q maqsyet ha'm tiykarg'i' pedagogikali'q qag'i'ydasi'na qaray ta'lim-ta'rbiya processini'n` ha'r qi'yli' metodikasi', texnologiyasi' payda boladi'. Ha'r bir sabaq aldi'na ta'lim-ta'rbiya, rawajlandi'ri'wshi', yag'ni'y bir-biri menen baylani'sli' maqsetler qoyi'ladi'.

Sabaq processinin` tiykarg'i' maqseti ha'm pedagogikali'q tiykarg'i' qag'i'ydasi' – woqi'ti'wshi'ni'n` pedagogikali'ajiriybesin qaytadan ko'rip shi'g'i'wi', ja'nede joqari' si'patli' myetodikali'q bag'i'tlarg'a umti'li'wi', , keleshektegi ideyalar, izertlewler, ta'jiriybelerge su'yeniwi kerek. Ta'lim beriwde maqset ani'q yemes bolsa, woqi'wshi'ni'n` qi'zi'g'i'wi' kemeyip baradi'. Sebebi, woqi'w procesinde motivaciya payda boli'wi' duris yemes yekenligi ani'qlanadi'. Bunday processte woqi'qi'ti'wshi'ni'n` talaplari'n tu'sine almaydi', isenimsiz woqi'w waziypalari' tapsi'ri'ladi', tu'sinbesten

wori'nlanadi'. Bul si'patsi'z na'tiyjelerge ali'p keledi. Woqi'ti'wshi' usi'nday kemshiliklerdi aldi'n ala woqi'wshi'lardi'n` qi'zi'g'i'wlari'n ani'qlap ali'w ha`m de bir metodikali'q jolg`a iye boli'wi' ushi'n mumkinshilik jarati'p beriwi, sonday-aq pedagog woqi'w processi'n ali'p barg`anda ha`r bir bo`lim, usi'l, texnologiyalarg`a itibar beriwi, woqi'ti'wshi'ni'n` sabaq wo`tiwi ushi'n pedagogikali'q qag'i'ydalardi', didaktikani', ma`mleketlik ta`lim standartlari'n twoli'q bilgen jag`dayda sabaqti'q na'tiyjeli a`melge asi'wi'n quraydi'. Ha`m de woqi'wshi'lar bilimlari wo`sedi, ta`rbiyali'q sezimlari qa`liplesip baradi'.

Paydalani'lg'an a`debiyatlar:

1. Karimov. I'.A Yuksak manaviyat engilmas kuch. T., 2008 y.-173b.
2. Karimov.I'.A. O`zbekiston buyuk kelajak sari. Toshkent- 2011 y
3. Valixanov. Ch. Zapiski imperatorskogo russkogo geograficheskogo obshestva po otdeleniyu yetnografiy. Tom XXI`X. SAB. 1-T.: -S. 266-267.
4. Didaktika.1997 y. «Fan»nashriyoti. Buxoro-255b.
5. Mustaqillik izohli ilmiy-ommabop lug`at.1998 y. -317b.
6. Pedagogika. Q.Qosnazarov, A.Pazi`lov, A.Tilegenov. No`kis. «Bilim» 2009-j. 256b.
7. Mug`allim ha`m Uzliksiz bilimlendiriw. I`limiy – metodikali`q jurnal № 5-6 2008 y. 49 bb. 119 b
8. N.N.Azizxo`jaeva. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O`quv qo`llanma.-T.: 2006, 160b.
9. S.E.Romanova, S.Saytbekova. Bolajaq muzi`ka woqi`ti`wshi`lari`n milliy ruwxta ta`rbiyalaw ha`m muzi`ka shi`g`armalari`n tallawg`a u`yretiw. Metodikaliq qollanba. No`kis «Qaraqalpaqstan» baspasi`, 2009, 20 b.
10. Qosnazarov.Q, Pazi`lov.A., Tilegenov A. Pedagogika. No`kis. «Bilim» 2009 j.256b. 211-212b.b
11. Xodiev, Gwolish. Pedagogicheskaya razrabotka studentov samostoyatel`nogo rabota. TDI`U 2010
12. YAngi pedagogik texnwologiya asoslari. I`nnovatsiya jarayoni. 2007y. -56b.
13. Romanova S. I`limiy maqalalar. Toplami` 2008-2012j.j

**A`jiniyaz ati`ndag`i` NMPI, «Muzi`kali`q ta`lim» bag`dari` IV – basqi`sh
pitkeri`wshisi Chorshamova Shoira Fayzulla qi`zi`ni`n`
“Muzi`ka wo`qi`ti`wshi`si`ni`n` pedagogikali`q processi`ndag`i` tiykarg`i`
waziypasi` ” temasindag`i` pitkeriw qa`niygelik jumi`si`na**

P I K I R

Woqi`ti`w bari`si` menen ken` ma`nistegi socialli`q processler arasi`ndag`i` si`rtqi`, woqi`w bari`si`ni`n` ayri`m bo`limleri, maqset, mazmun, tu`r, qural, metod t.b. arasi`ndag`i` ishki qatnasi`qlardi` ju`zege shi`g`aratu`g`i`n` uli`wma, basli`, za`ru`riy ha`m turaqli` ta`kirlarlani`wshi` baylani`slar sabaqti`n` na`tiyjeliligini asi`ri`wda woqi`ti`wshi` usi` qag`i`ydalarg`a a`mel yetip tuwri` paydalani`wi` kerek ha`m za`ru`r. Bul pitkeriw jumi`si` temasi` bu`gingi ku`nnin` bilimlendiriw bari`si`nda aktual maselelerden biri.

Jumi`s yeki baplan ibirat boli`p birinshi bapla uli`wma pedagogikani`n` tiykarg`i` qa`g`i`ydalari` ha`m milliy muzi`ka, bilim beriwdin` milliy tiykarlari` haqqi`nda so`z yetiledi. Yekinshi bapla muzi`ka sabag`i`n` ali`p bari`wda pedagogikali`q metodlardan paydalani`w mazmuni` ha`m ta`lim ali`w bari`si`, sabaqta milliy usi`llardan paydalani`w jwollari`, myetodikali`q usi`llari`n` jetilistiriw haqqi`nda pikir ha`m usi`ni`slarg`a toqtali`p wo`tilgen ha`m de juwmaqlap aytqanda usi` ma`seleler ashi`p berilgen.

Jumi`s mazmun jag`i`nan jaqsi` jazi`lg`an boli`p bir neshe grammatikali`q qa`telikler ushi`rasadi`, so`lardi` du`zetgen jag`dayda pitkeriw qa`niygelik jumi`sti` qorg`awg`a ju`beriwge boladi`.

Jumi`s Ma`mleketlik Attestaciya komissiyasi` pitkeriw jumi`si` qag`i`ydalari` talaplari`na juwap beredi.

Si`n beriwshi:

NMPI Pedagogika fakulteti “Suwretlew woneri
grafikasi` ha`m si`zi`w” kafedrasini` ag`a woqi`ti`wshi`si`

p.i.k. X.Alyaminov

**A`jiniyaz ati`ndag`i` NMPI, «Muzi`kali`q ta`lim» bag`dari` IV – basqi`sh
pitkeri`wshisi Chorshamova Shoir Fayzulla qi`zi`ni`n`
“Muzi`ka wo`qi`ti`wshi`si`ni`n` pedagogikali`q processi`ndag`i` tiykarg`i`
waziypasi` ” temasindag`i` pitkeriw qa`niygelik jumi`si`na
Ilimiy basshi`ni`n` juwmag`i`**

Barli`q mumkin bolg`an usi`llar menen balalardi` woqi`wg`a ha`m bilimge umti`li`wg`a ruwxlandi`ri`w kerek. /Yan Amos Komenskiy/.

Chorshamova Shoiranin` “Muzi`ka wo`qi`ti`wshi`si`ni`n` pedagogikali`q processi`ndag`i` tiykarg`i` waziypasi`” temasi`nda jazg`an pitkeriw qa`niygelik jumi`si` sabaqti`n` na`tijjeliligin asi`ri`wda woqi`ti`wshi` pedagogikali`q qag`i`ydalarg`a a`mel yetiwi, sol tiykarda ta`lim bari`si`nda metodlaran, jan`a texnologiyalardan paydalang`an jag`dayda bilim beriw woqi`wshi`larg`a ta`lim ta`rbiya beriwde bu`gingi ku`nde bilimlendiriw bari`si`nda aktual maselelerden biri boli`p turi`pti`. Bul jumi`sti`n` aktualli`g`i`n bildiredi.

Jumi`s kirisiw, yeki bap, juwmaqlaw ha`m paydalani`lg`an a`debiyatlardan turadi`. Jumi`s mazmuni`nda muzi`ka ta`liminde pedagogti`n tiykarg`i` waziypalari`, muzi`ka sabag`i`n ali`p bari`wda pedagogikali`q metodlardan paydalani`w mazmuni` ha`m ta`lim ali`w bari`si`, sabaqta milliy usi`llardan paydalani`w jollari`, metodikali`q usi`llari`n jetilistiriw ma`seleleri haqqi`nda toqtali`p wo`tilgen ha`m de ashi`p berilgen.

Muzi`kani` balalarg`a u`yretiw menen birge jan`a qulay metodlardi` woylap tabi`wi` ha`m bul metodlardi` qulaylasti`ri`w, wo`mirlik wo`zgerislerdi u`yryetip bari`w ta`limdin` jaqsi` ali`p bari`wi`n jaqsi`lawi`, woqi`ti`wshi` ha`r bir sabaq processi`nda muzi`ka yamasa shi`g`armani` analiz yetiwi, u`yreniwdin` an`sat jollari`n, balalarg`a qulay sin`ip bari`wshi` usi`llari`n uyreniwi, wonin` komponentleri yag`niy motivaciya payda yetiw ha`qqi`nda pikir ha`m usi`ni`slardi` keltirip wo`tken.

Pitkeriw qa'niygelik jumi's mazmun jag'i'nan ayri'qsha wo`zgeshelik menen jazi'lg`an, jan`a pedagogikali'q texnologiyadan paydalang`an. Jaqsi' na'tiyjeler menen birge bir neshe grammatikali'q qa`telesiwler ushi'rasadi'. Biraq, bul kemshilik pitkeriw qa'niygelik jumi's si'pati'n pa`seytpeydi.

Jumi's Ma`mleketlik Attestaciya komissiyasi' pitkeriw jumi'si' qag`i'ydalari' talaplari'na juwap beredi.

Pikir beriwshi: Ilimiy basshi' Pedagogika kafedrası'
woqitiwshi'si', p.i.k. S.Romanova